

وینهی کیزۆله یه کی ههورامانی، نهقل له گرشی کوردستان.

کۆمهله و تارى

(:وارگه و ناودارانى) كورد

به ليكۆلینه وه ونوسین به شیوهی دایره تولمه عاریف

به رگی دوهم ۰۸/۲/۲۰۰۸

هه ركه سی فه ره ننگ و زانین به دهس بیستی
ره حمهت و به ره كهت به سه ر خویدا ده باریتی (شه پۆل)

نوسه ر: محهمه د صالح ئیبراهیمی (شه پۆل)

لاپه‌ره‌ی کتیب وه ک شاپه‌ره که روحی نیمه
بولای نورو روناکی ده‌خاته هه‌لفرین: ویلتیر.

ناسنامه‌ی کتیب:

کۆمه‌له و تارێ: وارگه و ناودارانێ کورد

به لیکۆلینه وه ونوسین به شیوه‌ی دایره‌تولمه‌عاریف
به‌رگی دوهم

□ - نوسراوی: دوکتور محهمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل)

□ ویرستار: ئەندازیار مام ئازاد ئیبراهیمی.

□ پیت‌چینی به کامپیوتیر: مؤتسه‌سه‌ی نه‌قش‌چه‌لیپا خانم تاهیره شامانیان

هه‌رکاتی ده‌چمه په‌رلانه خه‌فه‌تمه؛ که ته‌مه‌ن، چه‌ن
کورته، بوکه‌لک و هه‌رگرتن له و سفره‌ره‌نگینه (شه‌پۆل).

ئهم کتیبه پیشکه‌شه به باوک و دایکم. و ناسر و

شایسته و مسته‌فا و نه‌سرین و ئازاد و دایکی منالان.

سهره تا، کتیبی سهرچاوه و پیگه‌ی زانین

هه‌بوونی کتیبی سهرچاوه و پیگه‌ی زانین که جیبی دلنیاپی بی، شوینی فره‌گرینگی له بهرز کردنه‌وه و بردنه‌سهری، پله‌ی زانین و فره‌هنگ و هونه‌ری کور و کومه‌لگادا، هه‌یه، نه‌خش و روئی دایره‌تولمه‌عاریف (کومه‌له و تار: وارگه و ناودارانی کورد)، ئه‌وه‌یه، که ئاگاداری و زانینه‌کانی جیبی دلنیاپی، له‌هه‌ر، ره‌وت و ریازوریشه‌یه کدابی، ئه‌وه‌ی که له‌نیو‌ده‌رونی خویدا، گردو‌کووی کردوه‌ته‌وه، راست و ره‌وان له‌سهر‌لا‌په‌ری زیرینی خویدا، به‌چروپری و به‌کورتی، ده‌نیته‌به‌رده‌سی خویته‌وارانی هوگرداری خوی، جا‌تویژه‌ر له‌باتی گه‌ران به‌دوای کتیبی جیا‌جیا و خو‌ماندو‌کردن و ورد‌بونه‌وه، له‌وان، دیا‌ره‌ئه‌وه‌یش فره‌وخت‌گروکات و سات‌به‌ره، به‌لام له‌کومه‌له‌وتاردا، بو‌هه‌رجو‌ره‌ئاگاداری و زانین و فی‌بوون، له‌پله‌ی یه‌که‌مدا، به‌ناوی سهرچاوه‌یی فره‌وجیبی دلنیاپی، ده‌چینه‌پی و شوینی کومه‌له و تار، جائه‌گه‌ر، دوای په‌یدا‌کردنی مه‌به‌سته، گشتی وشته‌سهره‌کیه‌کان، بی‌خو‌شبوو، ئاگاداری و زانینی پتر به‌ده‌س‌بی، ده‌کاری و ده‌توانی به‌و سهرچاوانه‌ی وا له‌به‌رچاو‌گیرداون و له‌بن‌هه‌رمه‌به‌ستیکدا، له‌کومه‌له‌و تاره‌که‌دا، ناو‌براون، بر‌وا‌بیاند‌وزیته‌وه و بیان‌خو‌یته‌وه و له‌و‌گه‌نجینه و کومه‌له و تاره، که بنچینه‌ی پیگه‌ی سهرچاوه‌ی سهرچاوه‌کانه، که‌لک و ه‌ریگری باشه‌بزانین دایره‌تولمه‌عاریف (کومه‌له و تار زانین) ئه‌شی، بی‌لایه‌نانه و پر و چر و به‌کورتی، راست‌بی‌زانه، بی‌پیش‌داوه‌ری‌کردن، ئاگاداری و زانینه‌کان، راست و دروست و واقعی، سه‌بارت، به‌یه‌ک مه‌به‌ست یا مه‌به‌سته‌کان، که‌له‌و کومه‌له و تاراندا، نوسه‌ر، گردو‌کووی کردونه‌ته‌وه، به‌خو‌ینه‌ری‌بدا (شه‌پۆل).

تاریخ: میژو‌نوسین، هونه‌ری‌که، ناسراو، کوری خه‌لدون‌ده‌لی: تاریخ‌نوسین، یه‌کیکه‌له‌و هونه‌رو‌فه‌ن و فنونانه‌ی که له‌نیو‌هه‌مو، نه‌ته‌وه و رگه‌زه‌جیا‌جیا‌کاندا، باوه، هه‌م ئاپوره‌ی به‌ره‌ی مرو، هه‌م پاشایان و گه‌وره‌مرویان، هه‌ز له‌زانینی ده‌که‌ن و له

تیگه‌یشتنی میژو، زاناو نه‌زان به رامبه‌رن، چونکا به رواله‌ت ده‌نگ و باسیکه، که له بابته روژگارن، پاشایان ده‌وله‌تان و ده‌سه‌لا تدارانی پیشین و به سهره‌اتی نه‌وانه‌یه، له سده‌کانی سهره‌تاو رابوردوا...، به‌لام له راستیدا بیرکرده‌وه و تیفکرین و لیک‌کولینه‌وه و لیک‌دانه‌وه‌ی روداوه‌کان و هو‌ی سهره‌لدانی نه‌وانه‌یه و هه‌روا تو‌یژینه‌وه‌ی ورد و گه‌رانه، به‌دوای نه‌وانه‌دا، بو‌دوزینه‌وه و هو‌ی په‌یدا بونی روداوه‌کانه‌و له راستیدا عیلم و هونه‌ر و زانینکه، له بابته جو‌ری روداوه‌کان و هو‌ی بنه‌ره‌تی نه‌و روداوه‌یه، جا‌هه‌ر له به‌ر نه‌مه‌فله‌سه‌فه و هو‌ی نویسی میژو له حکمه‌ته‌وه، سهرچاوه، ده‌گری و تافگه‌ده‌کاو شیایوی نه‌وه‌یه، که له زانینه‌کانی حکمه‌ت بژم‌دری، به‌شایه‌دی تو‌یژینه‌رانی خو‌راوا سهره‌تایی که کو‌ری خه‌لدون نویسیه‌تی، زانینی کو‌ر و کو‌مکار: (جامعه) ناسی بنیات، ناوه. به‌لام باشه‌بزانین له‌م ده‌وره‌ی سهرده‌مه‌دا (۲۰۰۸ز) دا، میژو؛ خه‌ریکه، له زانینه‌کانی مرو (و: ویزاوه‌ری: ویزه و ویزه‌وانی) دور، ده‌که‌ویته‌وه و خو‌له‌ زانینه‌کانی کو‌مه‌ل و کو‌مه‌لگا نیریک و نیریکتر، ده‌کانه‌وه و به‌رهمی و به‌فرمی ده‌بیته‌ریشته‌یه که له‌ریشته‌کانی زانینه‌کانی کو‌مه‌لگا و کو‌مه‌ل و کو‌مه‌لگا ناسین. هه‌ندی له‌زانین و فنون‌بونه‌ته، ده‌رس له‌زانکو‌کان، هه‌روه‌کو، که‌ونارناسی، جو‌غرافیای تاریخی، کتیب ناسی و کولینه‌وه له‌دهق و مه‌تنی کو‌ته، فیقه‌ولو‌غه، کات ناسی (: ته‌قویم نویسی / تو‌یژینه‌وه‌یی) سه‌ندوبه‌لگه‌ناسی، که‌تیبه‌ناسی، سکه‌ناسی، زانینی نه‌سه‌ب یا نه‌سه‌بناسی، ره‌گه‌زو ره‌چه‌له‌ک ناسی، مرو ناسی، له‌خه‌ت: (ده‌سنوس) کولینه‌وه، خه‌تی که‌ونارا، مورناسی و ناسینی، ناساری موزه‌خانه، ئوستوره‌ناسی، داب و ده‌ستور و کلتور، زمان و ویزه (: زمان ناسی و له‌ویژه‌کولینه‌وه)، ژیناوه‌ری: ژیان‌نامه‌کانی تاکی و به‌کو و به‌گشتی و تاییه‌تی و ته‌خه‌سوسی (نوسینی شهرحی حالی تاکی یاچین به‌چین). بیره‌وه‌ری نویسی و روزانه‌نویسی (: یادداشتی روزانه، هم‌جو‌ری حوکومه‌تی نه‌وه‌که‌فره‌تر به‌روژنامه‌ناوداره و ناو‌ده‌بری و دیاره‌مه‌به‌ست له‌واژه‌ی روژنامه‌واتا (و میسدا‌قه‌که‌ی) نه‌مرویی

نیه. به‌لکو نوسینی ده‌نگک و باس (: نوچه) و روداوه‌گرینگه‌کانه، به شیوه‌ی روژ به روژ و سالانه، که سالنامه و روژ ئه‌ژمیریش ده‌گریته‌به‌ر. ئه‌م جوهره‌نوسینانه که به‌شیکن له میژویاری که یارمه‌تی میژو و نوس ده‌ده‌ن، دیته‌ژمار. جاله‌نه‌و روژ (: نه‌وگروژ): (خاکه لیوه: نوسان) بیگری یاله‌مانگه‌کانی دیکه‌وه، جاج‌باری سیاسی یا کومه‌لایه‌تی یا تاکی و فه‌ره‌نگی هه‌بێ یا شتانی‌تر. نوکته: شاری مه‌هه‌بادی ناوچه‌ی موکریان که تا سالی ۱۳۱۴ی هه‌تاوی به‌سابلاخ (جاوجیلاخ)ی موکری ناوبراوه، به‌پیشنیاری دوکتور ره‌شیدا یاسه‌می کرماشانی، ناوه‌که، بوته‌مه‌هاباد، که‌ناوه‌بو پیغه‌مه‌هرانی ئه‌و ئاوچه‌و ده‌وره. سرنج راکیشه‌فیرده‌وسی ده‌لی: (ئهم پشت زردشت، پیشین‌بد، او مه‌هاباد پیغمبر راستگو) و میرزاده‌ی عیشقی کورد، ده‌لی:

(بوی این درد دل خسرو، از آن باد آمد

من چو از خسروم، این ضایعه، دریا آمد

در و دیوار مه‌هاباد، به فریاد آمد

خوسرو!!؟ کاخ مه‌هاباد، تو این بود!؟ بین)

برواننه: په‌ره‌ی ۴۸- تاریخی نایه‌توللامردوخ کوردستانی به‌رگی ۱ بی‌تاریخ و دیوانی

سه‌ید ره‌زا میرزاده‌ی عیشقی کورد.

توانج وه‌کو ده‌گیرنه‌وه روژئ ناسره‌دین شای قاجار، ده‌چیته‌ته‌ویله‌ی ئه‌سب تا چاویکیان لی بکاوبه‌ئه‌میر که‌بیر- ی کورد ده‌لی: «ئه‌و ئه‌سپانه‌ی وه‌ک شه‌ودیت، بوژه‌و ره‌خش، کوان و له‌کوین؟»، ئه‌میر که‌بیریش له‌وه‌لامدا پیی ده‌لی: «قوربان! مروی وه‌ک په‌رویت، ئیسکه‌نده‌ر و روسته‌م- ی کورد، سواریان بوون و بردیان. شه‌پۆل ۳/۲۰۸/۲۰۰۸:»

به ناوی خوای به خشه رو دلاوا

به ششی په گه م

ناوی پیروزی هندی له وزانا کوردانهی که خزمه تیان به زانین و فرههنگ کردوه:

خوینهرانی به ریژو هیژا درود و ره حمه تی خواتان له سه ربی:

سپاس بو زاتی پاکی خودا که په سه نندی ته وله نیو دل وه دهرونی رونا که وه، وه کور وژ به نورو به تیژیژ، گوپی زه وی و ئاسمان ده ته نیته وه و رونا کیان ده کا. درود و ئافه رینیک که هه رگیز له بنه نه یی و سه روبنی دیار نه بی بو دیداری چاک و پاکی پیغه مبه ر و یارانی: (د - خ).

لام وایه هه ریژانی و کوردی که خوینده وار و ئوگری میژوبی، ده زانی ئه م مه لبه نده که کوردی ئیمه ی تیدا نیشه جیی به و له ویدا ده ژی میژوبه کی دورو دریژی هه به و له دل و دهرونی ئه م خاکه دا هه زاران ئاسه واری که و نارای به ره ی مرو، شار دراو ته وه و رابوردوبه کی له گه ل تاریخی نوسراوه ی به ره ی مرو، له نیو سینگی خویدا بوپی راگرتوین، چونکا به که م ده س نوسراوی مرو، له دهرونی ئه م مه لبه نده دا سه ری هه لداوه. هه ریمی که له کونه وه به نیوی مزوپوتامیا (mesopotamia) یا نیو دو رووان (بین النهرین) ناسراوه، هوز گه لی که ژیار و شارستانی سازدا وه له سینگی پرپیت و به ره که تی ئه م زه وی به، مه مکیان مژیوه و فرچکیان گرتووه و ئه م مه لبه نده به نیوی لاندکی شارستانی و ژیار ناو براوه.

قورثانی که ریم له قه ولی حه زره تی نوح پیغه مبه ره وه ده لی: [... رَبِّي أَنزَلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا] ئایه تی ۲۹ سوره ی مؤمنون - یانی ئه ی: په روه رهنده م له جیی پرپیت و به ره که ت دام به زیته و له نگه ر به که میه که م بگره - (وَسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ ...) ئایه تی ۴۴ سوره ی هود، یانی (گه می حه زره تی نوح). له سه ر گیبوی جودی (گوتی، کوردی) له نگه ری گرت: ته رجه مه و ته فسیری قورثان به زمانی کوردی محمه د صالح ئیبراهیمی: (شه پوئل) چاپی به که م ۱۳۷۶ (سازمان تبلیغات اسلامی ایران).

ناوی پیروزی زانایانی کورد، که خزمه تیان به زانین و فهره ننگ کردوه:

شه پوئل / ۲

جودی: (جبال ۴۰۰۰ م فی اقلیم) بۆتان (علی بعد نحو ۴۰ کم شمال شرقی جزیره ابن عمر. قبل ان سفینه نوح حطت علیها بعد الطوفان - المنجد فی اعلام) چاپی ۱۲ بیروت ۲۰ حیرزان ۱۹۸۲. ز - کتیبی (مسلم و بخاری) له حهرفی ج چاپی ۱۹۸۸. ز. بیروت. ده نووسی: پیغه مبهەر (د - خ) فهرمویه تی: دوئا و له جیبال: (کوردستان) به نیوی سیحان و جیحان = ده جله و فورات، سه رچاوه ده گری که ئاوی به هه شته، یانی وه ک ئاوی به هه شت پرپیت و به ره که ته و روژی دی، خه لک و وه ک ئاوی زه مزه م به به ره که ت و به پر نرخ، بوئی ده روان. (موعجیزه: کشگیری ئه م فهرموده ی) پیغه مبهەر (د - خ) له م سه رده مه ی ئیمه دا ده ر که وتوو، که ده وه له تانی هه ری می ده جله و فورات له سه ر ئه و ئاوه شه رو قره قریانه. چونکا ئه و ئاوه ودمی په یدا کردوه.

له بهر ئه وه ی ئه و مه لبه نده ی که وتوته نیوان (ده جله و فورات): دو روان، زور پرپیت و به ره که ته و ته ژی یه له ئاز و خه ی ژیر زه وی، وه سه ر زه وی یه که ی پر بهر هه مه، هه ر له میژوه، که وتوته بهر سه ره نجی خه لکی نیشته جیی و خه لکی لاوه کی و هیرش هین، که داگیران کردوه، که سانی وه ک کورش و ئیسکه نده ری مه قدمی خستویانه ته بن چنگی خویان، مزو پوتامیا چون پرپیت و به ره که ت و ته ژی بووه و ته ژیشه له نیعمه ت، وه نیازی به ژماردن و حساب کردن بووه، زانینه کانی وه ک ریازی (ریاضی) له وی بنه رته ی دانراوه، یاله سوئنگه ی بهر زبوونه وه ی ئا، یا هه ستانی سیلاوی روباره کان یا وشکه سالی، بوته هو تا کاریز و کانالی ئاوه یان و جوگه، هه لبه ستن و سازی بدهن، له و روژگاره دا خه لک، سیلاو یا بوله رزه و وشکه سالی و شتی وایان له ته بیعه ت و خوړسکه وه، ده زانی، جا بو بهرگیری کردن له وانه و لابر دنی به لا، په نایان ده برده، بهر خوایان و نه زرو نیازیان دگر ته ئه ستو، یا بو پیش بینی رو دانی ئه و کاره ساتانه، له حه ره که تی گوئی زه وی و ئاسمان و ئه ستیره کانیان ده روانی، که ئه وه ش بووه هوئی په یدا بوونی زانینی وه ک ئه ستیره ناسی له و مه لبه نده دا، واژه گه لی وه ک ئه ستیره و ستیر

له کوردی دا یا (ئیشتر) ی سوّمیری یا (سوّرانی) که ئیلاهی به‌ره‌م و به‌ردار بوون، بووگه.

نیوان دو رووان (ده‌جله و فورات) یه‌که‌مین شوینه له‌سه‌رئهم گوئی ئه‌رزه‌که ئوستوری به‌ره‌ی مروّفی، وه‌ک‌توف و توفانی نوح و چریکه و چیروکی (گیلگه‌میش) و په‌یدا بوونی یه‌که‌مین دین‌باوهری به‌راستی یاشیبهه‌ خودایان و ... ی‌له‌م مه‌لبه‌نده‌ سه‌ریان هه‌لداوه‌و بوئه‌ته‌ ویردی سه‌ر زار و زوان.

بابل: باب: نییل: ده‌روازه‌ی خوا یا به‌هه‌شتی شه‌داد، وه‌باغه‌ ئاویره: (موعه‌له‌ق) ه‌کانی ئه‌و، به‌ناو ده‌نگترین شاری دنیای کون و که‌وناریه، یا به‌غداد: به‌غ: داد (: خوادا) گه‌وره‌ترین شاری سه‌ده‌کانی ناوین - هه‌ردو شاری (بابل و به‌غا) ناوه‌ندی شارستانی و ژیاری نیوان دو رووانه، به‌رله‌ ئیسلام و دوا ی ئه‌م‌دینه. هه‌ریمی مزو‌پوتامیا جگه‌ له‌وه‌ی پیشکه‌ی شارستانی بووه، شوین، جیی پیک هه‌لته‌قان و مه‌یدانداری و جیگه‌ی ژیاری جوړ به‌ جوړیش بووه و له‌ راستیدا: ده‌توانین بلین: یه‌که‌مین ئیده‌ی جه‌نگی شارستانی‌ه‌کان له‌ویدا سه‌ری هه‌لداوه - شارستانی سامی (ناثاریایی). وه‌ سوّمیریان، میتانیان، کاسیتیان و عیلامیان، شارستانی یه‌کانی سامی، ئه‌کادیان، که‌لدانیان، ئاشوریان و ته‌مه‌دون و ژیاره‌کانی ناریایی، وه‌ک‌ماد - ه‌کان، پارسه‌کان و سلوکیان، گشتیان له‌ سه‌ر بابل به‌ شه‌ر هاتوون و بو‌ماوه‌یی‌که‌م یا بو‌ماوه‌یی‌ به‌ر فره‌، ده‌سیان به‌ سه‌راگرتووه، ته‌نانه‌ت له‌ ده‌ورانی به‌ره‌وی شارستانی‌دا، له‌ کات و ساتی شارستانی عه‌ره‌بی - ئیسلامی که‌ خه‌لیفه‌ی هه‌باسیه‌کان له‌م مه‌لبه‌نده‌ به‌ سه‌ر به‌شی زور و به‌ر فراوان له‌ جیهان له‌ خو‌راوای چین - ه‌وه تا باکوری ئه‌فریقا حوکماتیان ده‌کرد، ناوه‌ندی خه‌لیفه‌ گه‌ری جار به‌ جار، ده‌که‌وته‌ بن ده‌س هوزه‌کانی ئیرانی به‌ کوردو ئه‌وانی دیکه‌وه، یا تورک تائه‌وکاته‌ی خه‌لیفه‌ گه‌ری به‌ ده‌سی مه‌غوله‌کان، له‌ نیو‌چوونه‌ما (به‌ فه‌رمانی هولاکو خواجه‌ نه‌سیره‌دین توسی) موعه‌سه‌م بیللای عه‌باسیان له‌ نیو‌تیرئاخنی و هه‌روه‌ک‌ لباد ساوی یانه‌وه‌ تاخه‌فه‌بو لباد

ناوی پیروزی زانایانی کورد، که خزمه‌تیان به زانین و فەرهنه‌نگ کردوه: شه‌پول / ۴

سویان کرد خواجه نه‌سیر، ده‌یزانی که هه‌زاران ساله به‌غا به‌کیوه‌کانی کوردستان له‌ئاوی ده‌جله و فوراته وه بیگره تا هه‌ر نیعمه‌تی که مروّ نیازی پییه‌تی و پیی ده‌ژی، بی‌کورد ناتوانی بژی، ئەو مروّ ژیره زور به‌کارزانی هات شه‌مسه‌زو‌حا شالورکه (خاتونی کچی عه‌بدولخالق بن مه‌لیکشاه بن سولتان سه‌لاح‌دین یوسف ئەییوبی که ئەبو عه‌باسی کوری خه‌لیفه‌ی به‌غا می‌ردی ئەو خاتونه له‌شه‌راکوژرا بو‌وله (عه‌تامولک مونشی جووه‌ینی) ماره‌کردو عه‌تای کرده فەرمانده‌ی به‌غا له‌جیی خه‌لیفه‌دا، ئەم کاره له‌ ۶۵۶ و ریکه‌وتی ۲۲ فهوریه‌ی ۱۳۵۸ ی زاینی روی داوه. کتییی هه‌فت قه‌له‌م دوکتور (محمد ابراهیم) باستانی پاریزی چاپی ۳ په‌ره‌ی ۴۹۳). سه‌عدی ئەو زانا و موسلیحه‌گه‌وره که ماموستای نزامیه‌ی به‌غا بو‌وه، بو‌به‌غا خه‌لیفه به‌شعیری عه‌ره‌بی و فارسی شین ده‌گیری و ئەو قسه‌به‌گویی خواجه‌نه‌سیر ده‌گاو سه‌عدی شیرازی دارکاری ده‌کا و ئیر سه‌عدی له‌ترسا به‌هه‌له‌داوان خود ده‌گه‌پینتته، شیراز. (سه‌ر چاوه‌ی به‌رو) به‌داخه‌وه کوردستان له‌به‌ری مشوری سه‌رانی کورد، له‌سه‌رده‌می ده‌هه‌زار سواره‌ی گزنفون (۴۰۱) به‌رله‌زاینه‌وه تائیتستا، جیی له‌وه‌رگه‌ی بابل، ئاشور، سو‌میر. که‌لده، تیسفون، به‌غا، تورکان و سه‌فه‌وی یانی کورد و ... بو‌گه، میژو ده‌لی: به‌نوکه‌د: به‌ختونه‌سری زالم و خوین مژ بو‌ئه‌وه‌ی ئاو، نان و نیعمه‌تی کوردستان بخوا و بیکاته مولگه‌ی خوئی، هات کیژه‌جوان و دل لاوینه‌که‌ی هوّ خشته‌ره‌ی شای ماد، که‌ناوی (ئه‌می‌تیس) بو‌و خواستی و ماره‌ی کردو باغه‌ئاویرانه‌کانی بابولی کرده، ماره‌یی ئەوکچه‌کورد، ماد - ه، (به‌نوکه‌د به‌خستونه‌سر) که‌چاوی نه‌یارانی خوئی به‌نوکی خه‌نجه‌ره‌ته‌لایه‌که‌ی ده‌ری دینا، به‌ناچار بو‌خواردنی نیعمه‌تی کوردستان کچی شای کورده‌مادی ماره‌کردوه، وگه‌ر و فیلی له‌کوردان کردوه، تائهم سه‌رده‌میش (ئاوریلی ۲۰۰۳ ز) کوردستان بو‌زالمان گرینگ و مولگه‌بو‌وه، نادرشای کوردی به‌ره‌گه‌ز قه‌راخلو - ی کورد (ناسرنازادپور و جیمس فریزه‌ر - ی ئینگلیسی) نادرشایان به‌کورد، زانیوه (په‌ره‌ی ۱۲۲ میژوی ئەرده‌لان به‌لیکدانه‌وه‌وه‌رگیرانی زانا و لیکوله‌رو

شاعیری ناوداری کورد (عبدالرحمن شرفکندی: ههژار) چاپی هاوینی ۲۰۰۲ - ز - چاپی (تازه نگاه) ئیران. ههچهند نادرشا زوری کورد کوشتوووه کوردی ئازارداوه. بو زور دوربروین ئینگلیس له ۱۹۲۰ دا بو سه قامگیر کردنی عیراق له نوری سه عیدی کوردی زاناو له کارزانی گوئی له مشتی خوئی که لکی وه رگرت، تو بلی ئه مجاره جهنایی سه روک کاک مه سعود بارزانی و مام جه لال له دوستی ئه مریکا و ئینگلیس که لک وه رگرن و من و من و تو تو ساز نه دن. هیوام زوره، ئه مجاره کورد سه رکه وی، خویار بی، به راستی هه مو کوردی به نوره ی خوئی ده بی وریابی تائهم هه له زیرینه ی ۹ ی ئاوریلی ۲۰۰۳ ی زانی که زالمی وه ک صه دام شرت و گوم کرا، له ده سی نه دن و له سه ر بنه رته ی وه حده ت و پیکه وه ژیان، کورد و کوردستان سه ربه ست و ئازاد بکری تا سه ر به خو بژین، هه ر بژین، - له پاشا ئه ومه لبه نده که وته بن ده س خه لیفه ی تورکه عوسمانلی یه کان. هه ر چه نده جار به جاریش ده که وته بهر حوکماتی سه فه وی یه کانی کورد، وه ک شاسمایل و شاهه باس.

ئه و ئال و گوریا نانه ی که به سه ر مزو پوتامیادا ها تووه، هه ریه که خوئی سه ر باسیکی ده ورائیکی تایبه ته له میژوی به ره ی مرو، له بابته پیوه ند و جه نگ و تیک رمان یا سه ر هه لدانی شارستانی یه کان، له و مه لبه نده دا، گرتنی ببول به ده س ئیرانیان و ماد و ماد ره گزه کان، بووه هو که هوژی هیندو ئورویایی (ئیرانیان، یونانیان، رومیان و ژهرمنه کان) بو ماوه ی ۱۲ سه ده به سه ر دنیای خیو شارستانی باو روژی ئه و سه رده مه دا حوکمات بکه ن، سه ر هه لدانی ئیسلام، دوباره سه رکه وته ی شارستانی سامیانی به دی هیئا، به لام له ئاخری سه ته ی ناوین دوباره ئاریایی یه کان، ئه مجاره له خو راوای ئوروپاوه، ریئیسانس و راپه رینی سه نه ت یان، به دی هیئاو خه وی راحه تیان له چاوی نا ئورویایی و موسولمانان ساند، ئه مانه خوئی نیشانه ی ئه وه بوون که له دنیای کوندا شه ره بیرو شه ره شارستانی بووه، بوخسته بن جنگی مه لبه نده ی مزو پوتامیا، دیسپوتیسمی DISPUTISM

خۆر هه لاتی، باسی که مارکیسته کان بو وینه خودی مارکس که له به لکه هینانه وه بو پاشکه وتنی ئاسیاوو خۆر هه لاتی، به ناوگه لێ وه ک شیوه ی به ره هم هینانی ئاسیایی یا ملهوری و سه رکیشی خۆر هه لاتی، یادی ده کا. له روانگای مارکیسته وه، له بهر ئه وه ی له خۆر هه لاتی به راوه ژوی خۆراوا، خۆرسک و ته بیعت له گه ل مرو به قاروقینه و ئاسمان و هه وریش له گه ل زه وی ئه و شوینه، نه بان و خو نه گره، وشکه سالی په یتا په یتا روده دا و نیاز به سیستمی ئاودیری و ردو به رفراوان، په یدا ده بی و ئه وه ش به ته نیایی به خه لکی جیی به جیی نابی، جا ده ره ده که وی گه یرو گه رفتی کومه لایه تی، خۆر هه لاتی له که م ئاوی هه ریمه که یه و حوکومه تی چاک و دلسۆز ئه وه یه که باشتر بتوانی به ساز دانی دام و ده زگای ئاودیری شوینی شومی وشکه سالی و که م ئاوی له نیویا یا که می بکاته وه، دیاره ئه مه ش به ره به ره، سه رچاوه ی مالیکیه تیش ده گۆری و حوکومه ت ده کاته خاوه ن زه وی، خاوه ن زه وی بونیشن خویی له دواییدا ده بیته هو بو ئه وه حوکومه ت بیته خویی ئینسان و به سه ر چاره نوسی مرو زال بی.

ئه گه ر جوان، ورد بینه وه ده زانین نیوان دورووان یه کی له که ونارانه ترین هه ریمه که دیسپو تیسمی خۆر هه لاتی له وا، بچمی گرتووه و ئه وه ی له م سه د ساله رابوردووه دا. روی داوه، ئه م ره وه نده توندتر ده کاو کردویه تی و خاوه ن زه وی بوونی، بوته خاوه ن بوون به وشتانه ش که له بن زه وی و ده رونی زه ویدا یه و هه روا په یدا بوونی نه وت و گاز یه کی له و هو یانه یه، که ئه وه نه وت و گاز ه، حوکومه تی له خه لک بی نیاز کردوه و هیزی بی سنوری به ده وه لته داوه تا به توندو تیژی یه کی پتر، خو به سه ر خه لکدا سه پینی و به سه ر چاره نو سیاندا زیاتر زال بی.

ئه بی بلین: هه ره ئه و دیسپو تیسمی حاکمانی ملهوری خۆر هه لاتی بوته هو تانه ته وه ی کوردی ئیشه جیی مزو پوتامیا، ئاوا به رده وام، به دژی ملهوران راپه رن تاهم سه رده مه ش به دژی ملهوران راپه ربوو پرزاوین وه له ئه رده شیژی با به کانه وه، بیگه ره

تاده گاته، به درخان پاشا، یه زدان شیر، قوتبولعارفین شیخ عوبه دیدیلای نه هری شاهی شه مزین و شیخ عه بدولقادی کوری و شیخ سه عید پیران، ئیحسان نوری پاشا، شیخ عه بدوسه لام بارزانی، شیخ ئه حمده بارزانی، سه یید عه بدوللا گه یلانی زاده: سولتانولعوره فا، ژه نرال مسته فا بارزانی رابه ری که بیرونه مری نه ته وه ی کورد، قازی محمه ده پیشه وا و سمکوی مه زن و شیخ مه حمود - ی نه مر و ئاپو عه بدوللا توجه لان، کورد و نه ته وه ی ماد، له دژی دیسپوتیسم ره ق راوستن و له ملهوران و ده س دریر کاران، مهردانه و شیرانه بهرگیری و بهرهبوانی بکه ن و بهر په رچیان بده نه وه. ئیستا که له ۱۹۹۱ تائهم سه رده مه ۲۸/۳/۲۰۰۳ ی زاینی که حوکومه تی کوردی له کوردستانی به شی باشوری بکریته نمونه و سه رمه شق بو به شی خه لکی روژهلآت که فی ری دیموکراسی و پیکه وه ژیان به مرو فانی بن و به رامبه ری بژین و حوکومه تی له و چه شنه، به ویته ی فیدرال، سازبدری و حوکومه تی (سه دام حسین) زالم و ملهور و ئه مسالی ئه و له نیو بیرین، که به کو مه ل خه لکی ده کوژن و مافی مرو پی شیل ده کهن، ئه و هه مو وه کورده بیچه کت و بی تاوانه ی له هه لجه به گازی شیمیایی له چاو لیکنانیکدا خه فه و قر کردو ئه و هه مو باغ و بیستان و دارستان و کانیا وه ی کرده گوژ و قه بر بو خوپی، ههروه ها ئه و هه مو ئاوه دانپانه ی کاول کردو خه لکی کوردی له مال و ژیان، بی به ش و مه حروم و ئاواره ی هه نده رانی کرد و ئه و هه مو وه بارزانی و کورده بیچه که ی به نیو ئه نفال (۱۸۲۰۰۰) بارزانی و بارزانیانی شرت و گو م و بی سه رو شوین کرد، ده بی نه مینئ و له سه رده سه لات لبری و له دادگای نیوگه لانی دا مو حاکمه بکری. ئه مه خوپی نیشانه ی ئه وه یه، مرو به ئه قل و به ژیری په ی به مه بردوه، که ده بی دیسپوتیسم نه مینئ و دیموکراسی و پیکه وه ژیان به مرو فانی و به رامبه ری جیی بکریته وه و ئه مه خو ی نه تیژه ی گشت ئه و جهنگ و شه ره ئه ندیشه یه، که له مزو پوتامیا تائه مرو روی داوه، به شخوراوان له راست ملهوران راپه ریون و ئه وانپان راو ناوه و ده ریان په راندون

ناوی پیروژی زانایانی کورد، که خزمه‌تیاں به زانین و فرهه‌نگ کردو: شه‌پول / ۸

هه‌روه ک دیمان (سه‌دام حسین) له ۹ ی مانگی ئاوریلی ۲۰۰۳ - ز - به زوری سه‌رنیڤه‌ی ها و په‌یمانان له ده سه‌لآت لایرا و عه‌ره‌به‌رق له دلّه‌کان له مه‌یدانی فیرده‌وس - ی شاری به‌غا، به‌لنگه‌که‌وش له دم و له و سی وینه و موجه‌سه‌مه، داروخاوه‌کانی سه‌دام یان، ده‌دا و به‌جوین‌دان به‌نالچه‌ی که‌وش لیان‌ده‌دا و خه‌لکی مزو پوتامیا: کورد، شاره‌کانی که‌رکوک، موسل و خانه‌قین و ... یان گرت‌ه‌وه و له‌بن ده‌سی ره‌شی سه‌دام و سه‌دامیان رزگاریان کردن، خوا یاری کورد بی.

هه‌روه ک له به‌را و تمان چون مه‌لبه‌ندی مزو پوتامیا پرو ته‌ژی یه له ئازوخه‌ی سه‌ر زه‌وی و بن زوی و نیاز به‌ژماردن و حساب کردن هه‌بووه، له‌زانینی ریازی و حساب و هه‌نده‌سه‌بیرکراوه‌ته‌وه و ئه‌و زانینانه سه‌ریان هه‌لداوه، یا ئه‌وه که‌رامان گه‌یاند که‌خه‌لک بوله‌رزه و سیلاو یاوشکه‌سالیان ده‌دایه پال خورسک و ته‌بیعت جا، بوخو پاراستن له‌وانه په‌نایان ده‌برده به‌ر خودایان و له‌و سوئنگه‌وه زانینی ئه‌ستیره ناسی په‌یدا بوو، نه‌ته‌وه‌ی کورد، که‌نیشته جیی بنه‌ره‌تی مزو پوتامیا - ن هه‌ر له‌وکات و ساتانه‌وه ئه‌و جوژه زانینانه فیر بوون و که‌لکیان لی و هه‌رگرتوون.

کورد: ماد زاده‌کان دوا‌ی سه‌ره‌له‌دانی دینی ئیسلام که‌ه‌ران (Corrnac - norron) له‌جزیره‌ی کوری عومه‌ر (بن‌عه‌بدولعه‌زیز به‌ر قه‌عیدی: به‌رده‌قیتی) کورد، له ۳۵ کیلومتری باشوری ئورفه له به‌ر به‌ستی جهمی جه‌لاب دایه و ئیستا بوته‌گوندی ویرانه، - هه‌ران له‌سه‌ر ده‌می باوروژی خویدا ناوه‌ندی زانینی زانیاری یه‌کان: فه‌لسه‌فه، ریازی، ئه‌ستیره ناسی و ... بووه، ئوگرانی زانین و زانیاری له‌نیوکورده‌کاندا چه‌ر له‌ ئیسلام و چه‌ دوا‌ی سه‌ره‌له‌دانی ئیسلام، زانا‌کوردده‌کان زانینی ریازی، گیاناسی و ... که‌ له‌ ده‌ره‌وه‌ی زانین و فرهه‌نگی ئیسلامیش‌دا بووه، بو‌ئه‌وه فرهه‌نگ و زانینی ئیسلامی و قورثانی پی پاراو و تیروته‌سه‌ل بکه‌ن، ئه‌و زانینانه یان هیئاوه‌ته‌نیو جه‌رگه‌ی فرهه‌نگی قورثان و

ئیسلام و ئەوه‌یان پێی غەنی تر کردوه. (حه‌ران: harran) که رومیان به‌کاره (carrnae) ناویان بردوه، دواي ئیسلامیش حه‌ران ناوه‌ندی زانین و حیکمه‌ت و فه‌لسه‌فه بووه و زایانی خه‌لکی حه‌ران تبه‌یان: (زانینی پزشکیان) هیناوه‌ته سه‌ر زاری عه‌ره‌بی و هه‌ندی له حوکه‌ما و پزیشکانی حه‌ران خویان به (سابی: صابی) نا ساندوه و بنه ماله‌ی حه‌زرتی ئیبراهیم خه‌لیل، دواي کوچ کردن له (شاری ئور) هوه له حه‌ران: (هاران) نیشته جیی بوون (سه‌رچاوه: ته‌ورات) حه‌ران له سالی ۶۳۹ی مانگی به ده‌س (عیاض بن غنم) که‌وته ده‌س عه‌ره‌ب و له فه‌لاسیفه و زانایان که‌سانی وه‌ک (ثابت بن قرة) و زاروکانی ئەو، یا که‌سانی وه‌ک (بتانی) له حه‌ران سه‌ریان هه‌لداهه. (المنجد فی الاعلام) چاپی ۱۲ بیروت ۲۰ حزیرانی ۱۹۸۲. ز. ئەوا لیڤه‌دا ناوی پیروزی هه‌ندی له‌و زانا کوردانه‌ی که له‌زانینه‌کانی ئەستیره‌ ناسی و ریازی و حیساب و هه‌نده‌سه و زانینی نه‌سه‌ب‌نامه‌دا، شاره‌ زابون و ئەو زانینانه‌یان هیناوه‌ ته‌ نیو فەرهنه‌نگی ئیسلام، بو‌باش ترزانینی میرات و دابه‌ش کردنی میرات له‌ دنیای ئیسلام‌دا، که له‌ مروژگاره‌شدا گشت دام و یانه‌کانی داد و دادگوسته‌ری له‌ ولاتی ئیسلامیدا سه‌رو کاریان له‌ گه‌ل میرات و زانینی نه‌سه‌ب و ره‌چه‌له‌ک و ره‌گژی دا هه‌یه، جا ئە‌گه‌ر زانایانی کورد و موسولمانان ئەو جو‌ره‌ زانینانه‌یان نه‌هینا بایه‌نیو ئیسلام، زانینی میرات که له ئیسلام‌دا به (نیوه‌ی زانین) زانراوه، زانینی میرات و دابه‌ش کردنی میرات به‌ قسروه‌ ئەستیره‌ ده‌مایه‌وه.

میژو ده‌لی: نه‌ته‌وه‌ی کورد، له‌ سه‌ره‌تای ده‌وره‌ی (ماد) - هوه له‌ ئیراندا، تاهم سه‌رده‌مه، زیاتر له‌ چارده‌ سه‌ده‌یه، له‌ گه‌ل دین باوه‌ری و ئیسلام‌دا، رای ده‌ بو‌یری، دینی ئیسلام له‌ نیوژین و ژبانی کورد؛ جیی گرتووه و بو‌ته‌ به‌شی له‌ ژبانی نه‌ته‌وه‌ی کورد، هه‌رچه‌نده ئەو ئازادی و به‌رابه‌ری و دادگه‌ریه‌ی که ئیسلام هینای عه‌ره‌ب و ده‌سه‌لاتداری حاکم، کردیانه‌ تابه‌ت به‌ خویان و نه‌ته‌وه‌ی کوردیان له‌و ئازادی و به‌رامبه‌ری و دادگه‌ریه، بی‌به‌ش و مه‌حروم کرد.

خزمه تی زانایان و نه ته وهی کورد، له و سهر ده مه وه که په یامی قورئانی پیی گه یی، ده سی پیی کردوه، کاتی قورئان به هویی پیغه ره وه (د - خ) مزگیتی داو فه رموی: [... قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ - ئایه تی ۱۵ و ۱۶ سوره ی مائده] یانی به راستی له خواوه نور «پیغه مبه ر» و کتیبی ئاشکرا «قورئان» تان، بو هاتووه، خوا به وه: «به قورئان» که سانی که له رازی بوونی خوا پهیره وی بکه ن بو ریگای سلامه ت (و ئاشتی) ری نویتیان ده کاوئه وان له تاریکی یه وه، به فه رمانی خوئی به ره و روناکی ده با، وه ئه وان بو ری راست ریئویتی ده کا. - قورئان ئایه تی ۱۵ و ۱۶ سوره ی مائده و ته رجه مه و ته فسیر به زمانی کوردی چاپی ۱۳۷۶ سازمانی ته بلیغاتی ئیسلامی، تاران. محمه مد صالح ئیبراهیمی: (شه پوئل).

نه ته وهی کورد کاتی ئه م په یامه ی پیی گه یی، به دل و داو، که وته سهر ریئازی قورئان و ئیسلام - ئیستا که ۱۴۲۳ سال له فه جری ئیسلام راده بری کورده کانی شاری بانه و. ئه وه ده وه ره هیما ن به ئیختیاره دینی (اختیارالدینی) ناودارن. هه ره ئه وه ش بو ته هو که نه ته وهی کورد له سه ره تای ئیسلامه وه باسکی هه لمه تی بو خزمه ت کردن به قورئان و فه رموده ی پیغه مبه ر (د - خ) هه لمالی و که سانی وه ک [جبابان الکردی و ئه بو سیر (میمون ابن جابان الکردی)] کرده یار و سه حابه ی پیغه مبه ر - (الاصابه فی أسماء الصحابه حرف ج تألیف حافظ بن حجر عسقلانی - تفسیر ابن کثیر - تفسیر روح المعانی ذیل) ئایه تی ۱۶ سوره ی فتح قورئانی که ریم - (الطبرانی فی المعجم الصغیر) که هه دیس یان له پیغه مبه ر نه قل کردوه. به یارمه تی خوا له بابته (محدیثان) ی کورد قسه ده که ین. زانایانی کورد بو غه نی کردنی فه ره نگی قورئان و ئیسلام ته نانه ت (علمی گیاناسی) و (عیلمی ریاضی) شیان هینا وه ته، نیو فه ره نگی ئیسلامی بو باش به ریو ه بردنی (علم الارث) و پزیشکی، بو نمونه (ابن زکی) له (علم ریاضی) دا هه ر شه پوئل داوه، شه رحیکی له سهر (خلاصة الحساب،

اشکال التأسيس) له (هندسه) دا، و کتیبیکی بهرخی له (جبر و مقابله) داناوه.
تاریخی (سلیمانیه) په ره ی ۲۸۱ چاپی ۱۳۷۳ ی مانگی و مه شاهیری ئەمین زه کی ج
۲ په ره ی ۱۵۳ و تفسیری روحولمعانی عه للامه ئالوسی ج ۲۵ چاپی چواره م بیروت
۱۴۰۵ ی مانگی و ۱۹۸۵: ز. په ره ی ۱۰۴ و ۱۰۲ له بابته ئایه تی ۱۶ ی سوره ی
فه تحی قورئانی پیروزی و کتیبی زریزه ی زیرین چاپی ۱۹۹۹ ز ژماره ی ۲۲۷ چاپه مه تی
هه ولیر ده زگای ئاراس.

کوری کوردی ئەبو عه بدوللا شه مس بن محمهد بن ئەحمهد ناودار به (ابن الکردی)
گیاناسی ناودار که له ته شریحی ئەبدان و له ش و لارو پزشکی و جراحی و شکسته بهندی
زور شاره زاو زانا بووه و به گیا ده رمانی نه خوشی زوری چاک کردو ته وه و له شاره زور
له ۷۸۱ ی مانگی له دایک بووه و له شاری مه که نیشته جی و له ۸۴۳ وه فاتی کردوه و
له موسه لای ئەو شاره نیژراوه - مه شاهیری کورد ئەمین زه کی ج ۲ په ره ی ۱۵۲ و
تاریخی سلیمانیه و مه شاهیری کورد بابا مهردوخ روحانی شیواج ۱ په ره ی ۱۲۲ چاپی
۱۳۶۴ سروش تاران.

ئەبو حه نیفه ی دینه وه ری که له عیلمی گیاناسی دا زور زانا بووه و که شفیا تیکیشی له
عیلمی شیمی دا هه یه.

جاهه ره له بهر ئەوه یه: دوکتور گوستاو لو بون ی فه رانسه وی له کتیبی (تمدن اسلام و
عرب) دا چاپی ۱۳۴۷ ئیسلامیه ی تاران ته رجه مه ی فارسی سه یید هاشم حوسه ی نی -
له سه ره تای کتیبه که ی دا له په ره ی ۱۵ دا رای گه یاندوه: «زانایانی ئیسلام له (ریاضیات)
علم جبر. علم جغرافیا، فیزیک، مکانیکی) وه مه علوماتی عه مه لی له به کار بردنی
(رقاص) له ساعت: (دهم ژمیر)، داهیناوه و کارگه لی گرینگ و له بهر چاویان ئەنجام
داوه، له زانین و عیلمی شیمی دا گرینگترین به ره تی شیمی «تقطیر» ه - که ئە گه ره
که ره ستانه ی ئەزمونی لابراتواری موسولمانان نه بوایی (لاوازی یه) له که شفیاتێ تازه ی

خویدا سهرنده کهوت، له م بارو بابه تا نهوه، زانایانی ئیسلام حهق و مافی گرینگ و گه وره یان له سهر ئور و پائیان هه به) تائیره قسه ی گوستاو لو بون بوو، که ئه مه خوئی شایه دیی گه وره یه بو خزمه تی زانایانی ئیسلامی به عیلم و به فەرهنگی مرویانی. یا له میژو دا (ابن خلکان) به هاو تای پلور تارک، داده نری و دیته ژمار، پلور تارک فه یله سوفی میژووه، که وابی (ابن خلکان) ی کوردیش فه یله سوفی میژووه -

فیردهوسی توسی و کورانی ئه سیر: (بنو الاثیر):

کورانی ئه سیر سی بران: [۱] - عزالدین ابوالحسن (۱۱۶۰ - ۱۲۳۴) تاریخ زان - ۲ - مجدالدین ابوالسعادات المبارک (۱۱۴۹ - ۱۲۱۰) قورئان زان و فەرموده زان ۳ - ضیاءالدین نصرالله (۱۱۶۲ - ۱۲۳۹) خیوی (المثل السائر - وهزیری مه لیک ئه فضه لی (کورپی صه لاحه دین ئه بیوی). په ره ی ۸ کتیبی المنجد فی الاعلام چاپی ۱۲ بیروت ۲۰ جزیران ۱۹۸۲. ز. کورپی ئه سیر خیوی (المثل السائر له م کتیبه دا) زور به شاخ و بالی فیردهوسی دا هه لی و تووه و سه باره ت به بژاره و هه ل سه نگانندی شانامه ی فیردهوسی قسه کانی ئه م زاناپله به رزو ته رزه کوئترین سهر چاوه ن له زمانی عه ره بیدا و داوه ری ئه م زاته جیی دلنایی و باوه ره، سه باره ت به شانامه، لیکن کۆلپته وه ی کورپی ئه سیر زانایانه ترین و باشتترین مه به سه ته له بژاره کردن و ره خنه ی و یژه و و یژه وانانی دا، چون ئه و هه لسه نگاندن و داوه ری یه، له لایه ن زانایه کی پیرمایه ی و او به که پله و پایه ی ئه و له هونه ر و فنونی شیعر و و یژه وه ری و ئه ده ب و ئینشاوه، له ته واوی جیهانی ئیسلام دا، داوه ری کردنی ئه م زاته زانا گه وره و گرانه، جیی دلنایی و باوه ره، ئه وزاته شیعی ئیرانیانی به باشت و عالیتر له شیعی عه ره ب زانبوه و نرخی زورتری بو شیعی ئیرانیان داناوه و رای گه یاندوه و شیعی ئیرانیانی زور له شیعی عه ره ب به ته ر و پاراوتر و ئیسک سوکتر و ره وان تر، داناوه و ده لی: شانامه ی فیردهوسی که پتر له ۶۰ هه زار به یته و داگری میژوی ئیرانیانه وله حوکمی قورئانی ئیرانیان دا به و ره وان بیژانی عه جه م به تیکرا لایان وایه له زمانی

فارسی دا تهر و پاروتر له شانامه ی فیردهوسی، مه بهستی جوانتر بهدی نه هاتوه - لیکولینه وه و کو بهی محمه ده عه بیاسی له سهر شه ره فنامه ی بدلیسی به زمانی فارسی پهره ی ۶۴۱ تا ۶۴۴ چاپی ۱۳۴۳. تاران.

یا بُنداری بن فته تح علی ئیسفه هانی (۱۱۹۰ - ۱۲۴۵) تاریخ زان و موته رجیم که له دیمه شق: سوریه به زیاره تی (الملك العادل محمد بن ایوب بن شادی ابوبکر سیف الاسلام (۵۴۰ - ۶۱۵ مانگی - ۱۱۴۵ - ۱۲۱۸ - ز -) گه بیوه، مه لیک عادل پیی و تووه تو که شانامه ده زانی پیم خوشه له سهری بکولینه وه و بیکه یته عه ره بی - السکوک للمقریزی ۱ : ۱۵۱ - ۱۹۴ و مرآة الزمان ۸ : ۵۹۴ - الاعلام لابن قاضی شبهة و حلی القاهرة ۲۰۶ و ئه علامی زهره کلی پهره ی ۷۴ چاپی ۶ ج ۶ بیروت ۱۹۸۴. زو المنجد فی الاعلام چاپی ۱۲ بیروت ۲۰ حریران ۱۹۸۲. ز. شانامه به عه ره بی ته رجه مه ی بُنداری که ره سه نترین سهر چاویه بو شانامه و شیعی شانامه.

له ساله کانی ۱۳۶۲ داله کتیب فروشی ئه سه دی له مه بدانی به هارستان له تاران چاوم به و کاره ی بونداری که وت: (شه پوئل).

یا جه میل صدقی زه هاوی شاعیر و بیرمه ندوزانا به فه لسه فه و ویژه و ویژه وانی که له ۱۲۷۹ ی مانگی له دایک بووه و له ۱۳۵۴ و ۱۹۳۶ ی زاینی له به غا وه فاتی کردوه و نیژراوه و زیاتر له ۲۰ کتیبی به نرخنی نووسیوه، له سالی ۱۳۱۳ له سهره تای مانگی میهر (ره ز بهر) هوه: به نویته ری ده ولته تی عیراق له گهل ئه حمده حامد صهر رراف بو به شداری کردن له جه ژنی هه زار ساله ی له دایک بوونی فیردهوسی توسی دپته تاران، باوه کو والی تورکی عوسمانی پیی ده لی راسته ئیمه له باری دوستی رامیاری یه وه، ئیوه ده نیرینه ئیران به لام نابی له بابته فیردهوسی یه وه شتی بلی: چونکا فیردهوسی جویتی به خوا داوه، که ده لی: (تفو بر تو ای چرخ گردون تفو ...) دیاره مه به ست گهردا نه نده و گهرینه ری گهر دونه. به لام صدقی زه هاوی کاتی دپته ئه م دیوی خاکی ئیران، دلی گهرم دادی و له

سه‌ره‌ه‌وای شیعری شانامه به‌زمانی شیرینی فارسی به شیعری ده‌لی:

به فردوسی از من سلامی برید	پس از عرض حرمت پیامی برید
که ای شاعر خفته در زیر خاک	نهان از نظر، دور از جان پاک
سر از خاک بردار و آنگه ببین	چه شوری است بهرت بروی زمین
فرو ریخت اعجاز از خامهات	بببیزود از آن قدر شهنامهات
جهان برای تو جمع آمده	برای ثنای تو جمع آمده
ز هر مملکت صد صدا می‌رسد	ز هر سو نوایی جدا می‌رسد
چو پر شد ز شعرت زمین و زمان	ستودند نام تو در هر زبان
هزار است در قبر خود خفته‌ای	ولی زنده است آنچه تو گفته‌ای.

به لام کاتی ده گه‌ریته‌وه خاکی بن ده‌س تورکی عوسمانلی، هم له‌مه‌جلیسی مه‌عارف
که له‌وی ته‌ندام بووه و هم له‌ئوستادی زانکولای ده‌یه‌ن و رق و قینی لی‌هه‌لده‌گرن، که
بو‌تاریفی فیرده‌وسی کردوه - جه‌میل صدقی زه‌هاوی یه‌که‌م که سه‌که له‌عیراق به‌ره‌وانی
له‌مافی ژن کردوه وله‌سه‌رژن به‌جواب هاتووه.

ملک الشعراى به‌هار به‌شعیر له‌شینی زه‌هاوی دا‌فه‌رمویه‌تی:

مادر حکمت بر مرگ زهاوی گریست

پشت خم گشت سهروردی چشم افلاطون گریست

کی عرب را بود حکیمی این چنین فحل و فرید

تا بگویم دجله بر مرگش امروز خون گریست

نی زعراقست، جمیل فرزند ایرانست پس

گفت باید ملک ایران در غمش سیحون گریست

مه‌جه‌له‌ی ویرا: (WIBR) ژماره‌ی ۲ و ۱ سالی‌ئه‌وه‌ل / ۱۳۸۱ ی‌هه‌تاوی (گاهنامه‌)

فرهنگی و اجتماعی، ادبی دانشگاه ایلام) پاره‌ی ۸ تا ۴.

نوکنه ده لئین: کاتی ناسره دین شای قاجار ده چیتته به غا موفتی زه هاوی باوکی جه میل صدقی زه هاوی له کووری والی به غاو ئه واندا، دهس ده کا به قسه، ناسره دین شائونه له عیلم و قسه زانی موفتی زه هاوی عه جبات ده میتی به ناچاری ده لئی: (موفتی زه هاوی له ئیمه یه) یانی: ئیرانی یه و خه لکی سه ر پیل زه هاوه. والی تورکی عوسمانی له وه لآمدا ده لئی: (ئیسنا ئیمه له عیلم و زانینی ئه و زاته ئیستیفاده، ده که یین).

- مه جه له ی یادگار ژماره ی ۹ سالی ۳ پهره ی ۶۴ و ۶۸ و سالی ۵ ژماره ی ۱ و ۲ پهره ی ۹۲ و دیوان (ملک الشعرا) به هار چاپی ۱۳۵۳ تاران و تاریخ ادبیات عرب احمد ترجمانی زاده پهره ی ۳۱۰ چاپی ۱۳۴۸ و دیوانی زهاوی مصر چاپی ۱۳۴۴ مانگی و مه شاهیری کورد ئه مین زه کی ۱: ۱۶۳ و الزهاوی دراسات و نصوص) بیروت ۱۹۶۶. ز. روزنامه ی الاهرام و المقطم ۴ ذی الحجة ۱۳۵۴ و المقطم ۲۳ ذی القعدة ۱۳۴۲ بقلم احمد سلیمان الطائی و ملوک العرب للریحانی ۲: ۳۸۱ و ۳۸۷ و ئه علامی زه ره کلی پهره ی ۱۳۷ و ۱۳۸ چاپی ۶ ج ۲ بیروت ۱۹۸۴ ز. - و مه شاهیر ته ئلیفی زانای ناودار بابامه ردوخ روحانی ج ۲ چاپی ۱۳۶۴ تاران سروش پهره ی ۲۰۶.

زانایانی کورد، ته نانهت (بین، سیلاب، لهت، سریقکا و مه قته عی واژه یان له زمانی عه ره بیدا دیاری کردوه - که له زمانی کوردیدا ئه گهر دو حهرف (پیت) و به یه ک بین بن وه ک ۱: چر، در، پر، بر، مس، کز، مژ، دژ، دش و مر ... ۲ سی پیت (سی حهرف) بین - سی پیتی وه ک: داو، راو، چاو، خاو ... ۳ - دو بین و چوار پیت: (حهرف) بن، وه ک: باوک: (با + وک) مامر: (ما + مر) - ۴ - پینج پیتی بن وه ک: هاوار: (ها + وار) نه خوش: (نه + خوش) ۵ - شهش پیتی بن وه ک: ههنجیر: (هه ن + جیر) و ... - یاسی بین بن، وه ک ئاره زو: (ئا + ره + زو). حهوت پیتی بن وه ک شاره زور: (شا + ره + زور) یا ههشت پیتی بن وه ک هه ورامان: (هه و + را + مان). سه رچاوه: کتیبی ژیناوه ری زانایانی کورد

له جیهانی ئیسلامه تی دا چاپی ۱۳۶۴ ی هه ناوی چاپخانه ی مه هارهت تاران و کتیبی (سرّ صناعة الاعراب) و کتیبی (الخصایص) و کتیبی المنصف و کتیبی (شرح التعریف للمازنی) ابن جنّی (عثمان)، (۹۴۲ - ۱۰۰۲ ر) - ته علامی ته لمونجید په ره ی ۹ چاپی ۲۰ حزیران ۱۹۸۲ ز. بیروت. که کتیبی (وه جیز) فی الفقه اللغة محمد انطاکی چاپی ۲، بیروت ۱۲ ایلول ۱۹۶۹ ز. له په ره ی ۴۰ دا ده نوسی: داهینه ری ته م عیلمه (فقه اللغة) ابن جنّی یه، که له کتیبی (الخصایص) دا دای هیناوه و بو زانینی قورثان ته م کاره گرینگه ی ته نجام داوه و کوری جنی عوسمان له (سرّ الصناعة) دا ته واو ته رین و ده قیقترین لیکولینه وه ی له بابهت ده نگه وه (صوت) له و (فقه اللغة) دا ته نجام داوه و لایان و ابووه: بنه ره تی واژه له ده نگه وه (صوت) په یدا بووه، هه ره ک وره و هاژه هاژی با، شریقه و گرم و هوژی (ره عد و بهرق)، خو ره ی تاو، زه ره زه ری گوئی دریتر، قره ی قالاو یا قه له ره شه، حیه ی ته سپ و مایین و لوره ی گورگ و ... سه ره نجام واژه ش له و جوژه ده نگانه په یدا بووه - په ره ی ۳۸ تا ۶۰ (الوجیز فی فقه اللغة) چاپی ۲ بیروت ۱۲ ایلول ۱۹۶۹ ز. الخصانص ابن جنّی ج ۱ - په ره ی ۴۶ و ۴۷ - له پاشان الوجیز له په ره ی ۶۳ دا ده لیّ ابن جنّی بهر له هه زار سال رای گه یاندوه که بناغه ی واژه له زمانی ته قوامه سه ره تایه کانی مروّ له سه ره تای سه ره له دانی مروّدا یه ک بوون و دوایی جیا بوته وه. ئیستا زانایانی دیکه، له ئوروپا و ته م لا و لا له سه ر (فقه اللغة) کارده که ن.

دوکتور صبحی صالح له کتیبی دراسات فی فقه اللغة له په ره ی ۲۳ دا ده لیّ: (ابوالفتح عثمان) ابن جنّی له سالی ۳۹۲ ی مانگی وه فاتی کردوه و داهینه ری ته م زانینه گرینگه کوری جنّی بووه: په ره ی ۳۳۳ تا ۲۳ چاپی ۱۳۸۸ ی مانگی بیروت ج ۱، دوکتور صبحی صالح ئوستادی فقه اللغة ی زانکوی لوبنان بوو که شه هید کراو له و لیکولینه وانه، جوان ده رده که وی که ته و زانا کوردانه سه ره یان بوخه لک کردوه، که چی بنه یان بوو خویان نه کردوه، ده ی خوئه وه نایته نان و ناو بو کوردی به شخوراو، به لیّ له

به ره ئه وه، ده سم داوه ته ئه م ته حقیقه لام وایه نابیی له ریشه وره گزی خویمان، دابیرین و له ئیسلام و قورئان و زانایانی خویمان دور که وینه وه، تا به تاریخ و فرههنگی ناموو روژاویی بیگانه و دور له بیرو باوه ری باو باپیرانمان ئوگرو پیوهندی پهیدا بکهین، بی ئه و به مه وه بلکین و له وهی بووین و هه مان بووه، **بتارین و بتورین و بی ئاگاداران له نیو بوتهی نامویاندا بتاویته وه**، هه موو باش ده زانین کورد، نه ته وه یه کین پرراپه رین و بزاو، جاهه ر له بهر ئه مه هه ست به بوون و که سایه تی خویمان ده کهین و ده کوشین جا پره هه ست و هه ستیارین یا ناهه ستیار، تاهه رشتی که له بارماندایه، ده ری بخرهین تا ئه م بوون و که سایه تی یه، له خویماندا پایه دارو پته و رابگرین و خه لکیش تی بگه یینین تا به وه که سایه تی یه بزانی، ئه وه راپه رینی جه ماوه ری کورده واری یه، که روخساری بوون و که سایه تی کوردی خویتی ئاشکراده کا و خو به زانین و هونه رو خویتی چاک و خودایی و هه روا به جوانی و به گهرم و گوری ژیار و زانین و شارستانی له نیو جه رگه ی خویدا سه قام گیر بکا و به دینی پیروزی ئیسلامیش خویتی برازیته وه، دیاره ژین و ژیان ئازوته (و حه ره که ت) بو پیشه وه، که به رده و امیش بی له ئازوتن داو نه وه ستی، تاله ئاکامدا هه ره به ره و ئاسوی رون برواته پیشه وه، دیاره ئه م کار و بزوانه، زاف گرینگو گه وه یه، که خو ناسین و عیژه ت و ئیعجاب له دل و دهرونی ئیمه ی کوردا ده بو ژینته وه و باوه ر کردن به خویمان، له خویماندا زیاد و زیاتر ده کاو ده مان با ته پیشه وه و ده بیته نیشانه ی ئه وه که نه ته وه ی کورد شانازی به رابوردوی خویتی بکا و شکو و جه لالی، بوخوی بوئی، نه ک هه ر له خزمه ت نامو دایی، دیاره زورمان پیخوشه وه ک رابوردو خوی عیلم و زانین و به شان و شکو و ئازاد و سه ره به خوین.

به شی ٥٥٥٥

۱- کوری موسته فی ئه حمه د بن موباره ک شه ره فه دین ئه بو به ره کات که له (۵۶۴) ی مانگی و (۱۱۶۹) ی زاینی له شاری هه ولیر له دایک بووه له (۶۳۷) و (۱۲۳۹) دوای ۷۳ سال ژیانی پرله خیر و به ره که ت له شاری موسل وه فاتی کردوه. - ئه م زانایه له فه ن و

ناوی پیروزی زانایانی کورد، که خزمه تیان به زانین و فرههنگ کردوه: شه پوئل / ۱۸

فنون و هونهری موحاسه بات و مهسه لهی دیوانی و زانینی ریازی دابی وینه بووه و له ههولیر پلهی ئیستیفای پیدراوه و له پاشان بوته و زیر - کوری موسته و فی له هونهری و یژاوهری، نهحو، لوغهت، عهروز، قافیه، زانینی بهیان، شاعر و شاعیری، تهخبار و میژو، بهند و مهسه لی عه ره بی و له زانینی فهرموده (حدیس) و له زانینی نیوی پیاوان هه ر شه پوئی داوه و به ده ریا و یچو یژاوه و ماله که ی زانینگه و زیاره تگه ی زانینخوازان بووه و پتر له ۱۷ بهرگ کتیبی بهنرخنی نووسیوه.

بغیة الوعاة ۳۸۴ والوفیات (: ۴۴۲ و الحوادث الجامعه ۱۳۵ و التکمة لوفیات النقلة -ح، الجزء الخامس و الخمسون -و: ۱، Brock. - ته علامی زه ره کلی ج ۵ په ره ی ۲۶۹ چاپی ۶ و بیروت ۱۹۸۴. ز. و مه شاهیری کورد بابا مهردوخ روحنانی شیواج ۱ په ره ی ۷۴ چاپی ۱۳۶۴ تاران سروش.

۲- یامه وولانا محیدین خه لاتی که بوژماره و پیوان (ریازی و هه یتهت) و زانینی له مه ر گوئی ئاسمان ناسی، زور زانا و کارامه بووه و له شاری مهراغه ی لای ته وریر له گهل (نه سیره دین توسی) هاری کاری کردوه که خه ریکی دامه زرانندی (روانگه: ره سه دخانه) و خه ریکی نووسینی (زیج): (جه دوه لی ته ستیره) ناسینی گوئی ئاسمان بووه. شوینه واری شاری خه لات زور کوته، له روزگاری نه و شیروان: (جاماسب) ی کوری فیروز، کوری یه زدیگورد، بیسته مین پاشای ساسانی له سه ر بووه ولای بتلیس له باکوری ده ریاجه ی (وان) له کوردستانی باکوری دایه.

شه ره فنا مه به کوردی به سه ره تا و کو به ی (عبدالرحمن شرفکنندی: هه ژار) په ره ی ۶۶۶ ئوفستی تاران جه واهیری ۱۹۸۱. ز. - شه ره فنا مه به فارسی به سه ره تا و کو به ی (محمد عباسی) په ره ی ۴۶۰ چاپی ۱۳۴۳ موته سه سه ی چاپه مه تی عیلمی تاران.

۳- سه یید حوسین کوری یوسف کوری عه لی خه لاتی که له زانستی ریازی و هه یتهت هه ره شه پوئی داوه و له جزیر و بوتانی کوردستان قازی بووه و به و زانسته سه یرانه ی وه ک

(جەفر و ئەوفاق) و پیت زانی، پەیی بەو بەردووە که مەغول هێرش دەکاتە سەر ئێران و توران و شاری خەلات و بدلیس، بەر لەو هەمی مەغول، بگەنێ بە خوویی و بەدوازده هەزار مائی خزم و دوست و پەیرهوانی، نیشتمانی بەجیی هیشتوو و چونەتە میسر وە تاماوەیی زورگەرە کیچک هەبوو لە میسرا، که تاخی ئەخالاتیانی ناو بوو - هەردو شەرەفنامە بە کوردی و فارسی و کوپەیی زانای ناودار: روژبەییانی.

۴- نەجمەدین ئەیبوب موخاسب بن عەینودە و لە بن نەسروللا لە کوردەکانی خەلات که لە زانستی ریازی، هەبێت و ئەستیرە ناسی دا، هەرشە پۆلی داو و لە دەرباری سولتان مەلیک سەلح (۶۳۹ - ۶۴۷ مانگی) بن مەلیک کامەل ئەیبویی، ژیاو - ئەستیرە ناس و ژمارە نووسی ئەو بوو و لەو زانینانەشدا کتیبی زور بە نرخێ داناو. - کشف الظنون ج ۱ پەرهی ۱۱۳، گاهنامەیی تارانێ ۱۳۱۰ی هە تاوی پەرهی ۹۰ - هدیة العارفین ئوفسیتی ئێران ج ۱ پەرهی ۲۲۹ بەنەقل لە مەشاهیر تەئلیفی بابا مەردوخ روحنانی شیواج ۱ پەرهی ۱۳۷۹ چاپی سروش تاران ۱۳۶۴.

۵- یا (قاضی القضاة علامه کمال الدین) هەولیری که بە (قدوة المحققین و سلطان الحکما) ناودار بوو و (قاضی ابن خلکان لە میژوی خویندا نووسیویەتی: که لە ۶۱۶ ی مانگی لە موسڵ بەخزمەت که ماله دین گەیشتم و (لە گشت زانینەکاندا بە بی ویتە، هاتە بەرچاو) و لە ئیمام محەمەد غەزالی بەزانانەر دانراو، چونکا لە زانستی ریازی دا هەر شە پۆلی داو و غەزالی وای نەزانبوو. که ماله دین لە ریازی و هەبێت و زانستی جەفری جامع و پیت زانی و ئەوفاق فرەزانابوو و هەروەها لە زانستی ئوسولی دین، (فقە) پزیشیکی، حکیمەت، مەنتیق، موسیقی، تەفسیری قورئان و فەرمودە و تەورات و ئینجیل شارەزا بوو.

ئەعلامی زەرە کلی ج ۷ پەرهی ۱۳۲ چاپی ۶ بیروتن ۱۹۸۴. ز. و نیوی ئەم سەرچاوانەشی هیناوە: (مفتاح السعادة) ۲: ۲۱۴ و (طبقات السبکی) ۵: ۵۸ (و ۱۶۲) و

ناوی پیروزی زانایانی کورد، که خزمه تیان به زانین و فرههنگ کردوه: شه پوئل / ۲۰

(روض المناظر بهامش ابن اثیر) ۱۳۵:۱۲ و (الفلاکه و المفلوکون ۸۴ و (شذرات الذهب) ۲۰۶: ۵ و (الحوادث الجامعه ۱۴۹: 859 BVOCV.S.L: (والبدایه و النهایه) ۱۳: ۵۸ و مرآة الجنان ۴: ۱۰۱ و (طبقات المفسرين للداوود - خ.)

۶ - جهزری (بدیع الزمان اسماعیل) هونه روه که کتیبی (معرفة الحیل الهندسیه) له ۱۲۰۵ بو مه حمود ئه رته قی له ئامید داناوه و زانینی ساعت سازی تیدا به کار بر دوه. (المنجد فی الاعلام) پهره ی ۲۱۳ چاپی ۲۰ حزیرانی ۱۹۸۲ - ز - بیروت.

۷ - کوری ره سول مه ولانا مه لا محمه د کوری مه لا ره سولی دوه له ره چه له کی زه کی و له ۱۱۸۱ ی مانگی له چوارتای سوله یمانی له دایک بووه و بوته دهرس بیژی مزگه وتی سوری سابلآغ (مه هاباد) له وی له سالی ۱۲۴۶ وه فاتی کردوه و له (عیلمی ریاضی) دا هه رشه پوئی داوه و شهرحیکی له سه ر (خلاصة الحساب، اشکال التأسيس) له (هندسه) دا و کتیبیکی به نرخی له (جبر و مقابله) داناوه و موفتی زه هاوی که فه قبی بووه، ده لی کوری ره سولی ماموستای خوّم له زانینی زیازی دا هه رشه پوئی داوه، هه ر وه ک میو بووه له ده سی دا. - تاریخی سوله یمانی پهره ی ۲۸۱ چاپی ۱۳۷۳ ی مانگی و مه شاهیری کورد ئه مین زه کی ج ۲ پهره ی ۱۵۳ و ته فسیری روح المعانی عه للامه ئالوسی ج ۲۵ چاپی ۴ بیروت ۱۴۰۵ ی مانگی و ۱۹۸۵. ز. پهره ی ۱۰۴ و ۱۰۲ له بابه ت ئایه تی ۱۶ سوره ی فه تحی فورئان و کتیبی زیره ی زیرین محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) چاپی ۱۹۹۹. ز. هه ولیر چاپه مهنی ئاراس.

۸ - شیخ حه سه ن بن (عبد المؤمن) دوه م مه ردوخی سنه یی که له زانستی ریازی، هه یهت و ئه ستیره ناسی زور ئاگا دار بووه و که تیه ی مزگه وتی (دار الاحسان و دار الحکومه) ی سنه به خه تی جوانی ئه وه. - مه شاهیری کورد ته ئلیفی بابا مه ردوخی روحنی پهره ی ۳۳۵ چاپی سروش تاران ۱۳۶۴ ج به که م و تاریخی مه ردوخی.

۹ - عه للامه ی ناودار کوری ئاده م که له ۱۱۶۰ ی مانگی له دبی روستی باله کی

ناوی پیروزی زانایانی کورد، که خزمه تیان به زانین و فرههنگ کردوه: شه پوئل / ۲۱

کوردستان له دایک بووه و له ۱۲۵۲ وهفاتی کردوه و له زانستی ریازی، ههندهسه، ههینته فرهزانا بووه و شهرحی له (رسالة الحساب) عهلامه عاملی و شهرحی لهسه (اشکال التأسيس) له ههندهسه و شهرحی لهسه (ربع المجیب) شهرحی لهسه (زیج) ئولخ بهگ داناهه. ههروا کتیبی (مفتاح التنجیم فی شرح التقویم) و کتیبی (تشریح السیارات فی الفلک و (شرحی) له (چه غمینی) قازی زاده له فهله کیات دانوو سیوه و زیاتر له ۲۵ کتیبی به نرخی داناهه و شرحی له فهرایزی منهه ج له (فقه) دا. داناهه. یادی مهردان په ره ی ۱۷ و ۲۲ چاپی ۱۹۸۳. ز. و مه شاهیری کورد ته ئلیفی بابا مهردوخ روحنی شیوا چاپی ۳۶۴ سروش تاران په ره ی ۳۳۶ ج ۱. و کو به ی ژبانی شیخ مارف نو دی: شیخ محمه د خال چاپی ۱۹۷۲ ز به غا.

۱۰ - شیخ نه بو حه سه ن بن شیخ نه جمه دین بن شیخ ئیبراهیم بن شیخ شه مسه دین بن شیخ عهبدو غه فار، زانایی پرمایه و خواناسی پله بهرز له خانه دانی پر عیلم و هونه ری مهردوخیان بووه و له شاری سنهی زاناو هونهر پهروه ژباوه و له ئاواپی باقلاوا ی سنه له ۱۱۹۰ ی مانگی وهفاتی کردوه و له ۱۱۷۴ کتیبیکی له فه ن و هونه ری (ههینته و ئوستورلاب) داناهه و چون له (۱۱۶۴ - ۱۱۷۸ ی مانگی) له چاخی حوکومه تی سلیمان پاشا (دوهم) ی بابان له شاری نیشته جی بووه. کتیبه که ی به (توحفه ی سوله یمانی) ناو ناوه. - مه شاهیری کورد ته ئلیفی بابا مهردوخ روحنی شیوا ج ۱ په ره ی ۲۴۸ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۱۱ - زانای ناودار مهولانا مهلا یه حیا عیمادی موزوری کوری خالداغا و برارای عهلیاغای بالتی که له کتیبه کاندای به (شیخ الکُلّ فی الکُلّ، سلطان العلماء، کعبه الاحبار) ناو براوه و له ۱۲۵۴ ی مانگی وهفاتی کردوه و له نیژیک شیخ عهبدولقادر گه یلانی له به غا نیژراوه و له زانستی (ریازی و فهله کیات، زانینی نه قلی و حکمهت و فهلسه فه ههشه پوئی داوه و زنجیره ی ئیجازه ی مهلا و فهقیان له م دوایانه ی کوردستان ده گاته

ئهم زاته و له میسه وه ده گاته وه زانایانی چه یدهری به کانی کورده واری که له مه نسوبانی
نوسخه ی نابغه و نوسخه ی جامیعه مه ولانا خالد شاره زوری نه خشبه نندی بووه.

یادی مهردان په ره ی ۱۱۶ چاپی ۱۹۸۳. به غا و میرانی سوران په ره ی ۱۲۴
نوسراوی داما و: (حسین حزنی) موکریانی چاپی ۲ چاپخانه ی کوردستان هه ولیتر
۲۵۷۴ کوردی (۱۹۶۲. ز). مه شاهیری کورد ته ئلیفی بابا مهردوخ روحنی شیواج ۱
په ره ی ۳۵۲ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران - زانای ناودار بابا مهردوخ روحنی شیوا له ج
۱ مه شاهیر - ی کورد په ره ی ۱۷۷ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران نووسیویه تی: به کی له
زانایانی ناوداری چه یدهری ناودار به چه یاده ره ی ماوه رانی شه قلاوه ی سهر به هه ولیتر
شه رحیکی له سهر (تحریر اقلیدس) نووسیوه و نیشان ده دا که ئه وزانایه له زانستی
ریازی دا هه رشه پولی داوه و کتیبه ی دیکه شی له فهن و هونه ری موسیقی دا نووسیوه و
ئهم دوکتیبه به ده سخه تی نووسهر له په راوه خانه ی زانایه کی مه هاباد (ی موکری) دا هه یه.
روژیک له سالی ۱۳۳۴ ی هه تاوی که له فیرانکوئی عه للامه ی ناودار ماموستا مه لا
حسین مه جدی له مزگه وتی بازاری شاری مه هاباد، ده رسم له خزمه تیدا ده خویندن باسی
ئهو دوکتیبه ی کردو، زوریش تاریف و په سه نندی زانایانی چه یاده ره ی کردو فهرموی
زیاتر له سیسه د ساله ئهو خانه دانه زاناو هونه ره په وه ره، نور و زانین له کورده واریدا
بلاوه ده که نه وه و ئیستاش له سوریه، کوردستان، عیراق و باقی ولاتانی ئیسلامی نورو عیلم
بلاوه ده که نه وه و سهر چاوه ی ئیجازه ی فتوا و تهدریسی زانینه کانن، له کوردستاندا، له
حه ریر و باتاس، به غا، دیمه شق، چه له ب ده چیتته وه سهر ئه وان و ئیستایش خه ریکی
نور ئه فشانین و له زانستی ریازی، هه یته ت، حیکمه ت، ئهو زانایانه ی بنه ماله ی
(چه یدهری) چه یاده ره ی ماوه رانی، وه کت ده ریا و ابوون. وه فهره نگی ئیسلامی به رمنه
تیانه. (شه پوئل)

۱۲ - زانایه کی گه وره ی وه کت شیخ عومه ر قهره داغی کوری شیخ ئه مین شه رحی له کتیبه ی
(اسطرلاب) کردوه که له بابته ئه ستیره ناسینه وه یه، وه له ۱۳۰۲ ی مانگی له سلیمانی

له دایک بووه. تاریخ السلیمانیة و انحائها به عه‌ره‌بی په‌ره‌ی ۱۸۶ تا ۱۸۴ چاپی ۱۹۵۶. ز به‌غا. که نوسخه‌یه کی له (کتابخانه‌ی دانشی‌رایعالی) تاران هه‌یه.

۱۳ - زانای فره‌زان (شیخ محمد اول تختوی) مه‌ردوخی ۳ مه‌نزومه‌ی به‌فارسی له زانستی (هه‌یه‌ت، به کوردی گو‌زانی له‌حیسانی سالی که پیشه و مه‌نزومه‌یه کی له بابه‌ت کوره‌ی چه‌غمینی و مه‌نزومه‌یه کی له زانستی حساب و قاعیده و زا‌کو‌نی ئه‌وه دا به کوردی داناوه. په‌ره‌ی ۲۳۷ کتیبی مه‌شاهیری کورد دانراوی بابا مه‌ردوخی شیوا، چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران ج - ۱ .

۱۴ - زانای فره‌زان به دره دین محهمه‌د، بن ئه‌حمه‌د ناودار به (سبط الماردینی) که له زانینه‌کانی ریازی، ئه‌ستیره‌ناسی و فه‌له‌کیاتدا پر‌عیلم و زانین بووه و له ۸۲۶ ی مانگی و ۱۴۲۳ ی زاینی له دایک بووه و چونه‌ته دیمه‌شق و له هه‌نده‌سه، ریازی، هه‌یه‌ت و (مُقَنطرات و جیوب قوس) ه‌کان دا ته‌ئلیفی هه‌یه و ۲ کتیبی (تحفة الالباب فی علم الحساب و الجواهر فی تجدید الخطوط و الدوائیر) ی داناوه و له ۱۲۹۹ ی مانگی له میسر له چاپ دراون و له جه‌بر و موقا به له و هی دیکه‌یش دانراوی هه‌یه و له زانکو‌ی ئه‌زه‌ری قاهیره دهرس بیژ بووه و له ۹۱۲ و ۱۵۰۶ له‌وی و هفاتی کردوه - کشف‌الظنون ج په‌ره‌ی ۳۶۱ ئه‌علامی زه‌ره‌کلی ج ۷ په‌ره‌ی ۵۴ و ۵۵ چاپی ۶ بیروت ۱۹۹۴. ز. البدر الطالع ۲: ۲۴۲ و به‌خه‌تی خو‌یی (سبط الماردینی) نووسراوه و مجلة‌المجمع‌العلمی‌العربی ۲۸: ۴۳۰ و

Princeton 3II Brock. 2:216 (167), S.2: 484, 329, 558

و نشرة دارالکتب ۱: ۳۵۹ و بدائع‌الزهور، لابن‌ایاس ۴: ۱۰۷ طبقه‌استانبول فی حوادث سنة ۹۱۲.

۱۵ - ئه‌بو‌حه‌نیفه‌دینه‌وه‌ری ئه‌حمه‌د بن داوود، که سه‌بید جه‌لاله‌دین تاران له گاهنامه‌ی سالی ۱۳۰۷ ی هه‌تاوی، دینه‌وه‌ری به‌یه‌کی له ریازی زانه‌کانی سه‌ده‌ی

ناوی پیروزی زانایانی کورد، که خزمه تیان به زانین و فرههنگ کردوه: شه پوئل / ۲۴

سیۆه می مانگی داده نی که له شاری ئیسفه هان خه ریکی ره سه دی ئه ستیره کان بووه و زیجی داناوه و کتیبی (جبر و مقابله) ی نووسیوه و سه ره رای ئه وانه له گیاناسی و شیمی دا که شفیاتیکی هه یه و نه سه بنامه ی کوردی نووسیوه و له گیاناسی و ئه ستیره ناسی دافره زانا بووه، ئه حمه د بن داود بن وه نه ند دینه وه ری له ۲۸۲ ی مانگی و ۸۹۵ ی زاینی وه فاتی کردوه. ئه بو حه نیفه ئه ندازیار، میژوزان و نایبغه ی روژگار بووه و حیکمه تی فه لاسیفه و به یانی عه ره بی کو کردو ته وه و لیکیدا ون و ته فسیری قورئانیشی له ۱۳ به رگدا نووسیوه و گیاناسی زور خاوه ن بیربووه - تاج التراجم و ارشاد الاریب ۱ : ۱۲۳ و الجواهر المضیة ۱ : ۶۷ و انباه الرواة ۱ : ۴۱ و خزانه الادب للبعدادی ۱ : ۲۵ و للامیر مصطفی الشهابی، فی مجلة المجمع العلمی العربی ۲۶ : ۳۴۶ مقال عنه و انظر مجلة العرب ۹ : ۲۹۵ و ئه علامی زه ره کلی په ره ی ۱۲۲ ج ۱ بیروئت ۱۹۸۴ ز - و کتیبی زانایانی کورد ج ۲ چاپی ۱۳۸۰ په ره ی ۱۵ شه پوئل و مه شاهیر - ی کورد بابا مه ردوخ > (شه پوئل) نوسه ر، روژنامه نوس، لیکوله ر، ئوستادی زانکوئی تاران، دامه زریته ر و سه روکی ئه نجومه نی زمان و فرههنگ و هونه ری کورد رو دامه زریته و کۆنسه ی سه روکا به تی کو مکار (جامعه) ی کوردانی تاران.

به‌ناوی خوای به‌خه‌رو دلاوا

به‌شێ سێه‌م

لێکۆلینه‌وه و ته‌حقیقی

هه‌ندی له زانایانی کورد، که ته‌فسیریان له سه‌ر قورئان نووسیوه

۱ - یوسف بن محمهد (الصغراتی الکردی). ناودار به‌ اصمّ فه‌قیه‌ی شافعی فره‌زانا به‌ زاینه‌کانی ئیسلامی، کاتی سه‌ری ده‌خسته‌ سه‌رکتیب، وه‌ها غه‌رقی ورد بونه‌وه‌ی ده‌بو، سپا به‌ لایدا بروشتا، ئاگادرای نه‌ده‌ بوجا له‌ به‌رئدوه‌ به‌ اصمّ ناو براوه‌ و ئه‌وزاته ته‌فسیری (منقول التفاسیر) و چه‌ن کتیبی به‌ نرخ‌ی وه‌ک (منقول الاکراد فی الفتاوی) مه‌سائل و ده‌لائیلی له‌ (فقه) و حاشیه‌ له‌ سه‌ر حاشیه‌ی عیسامی جامی و کوبه‌ی له‌ کوبه‌ی شه‌رحی قوتب له‌ سه‌ر شه‌مسیه‌ بو‌قه‌ره‌داوود، نووسیوه‌ وه‌ له‌ ۱۰۰۲ی مانگی و ۱۵۹۴ی زاینی وه‌فاتی کردوه، (علماؤنا فی خدمه‌ العلم و الدین) په‌ره‌ی ۶۳۳ تا ۶۳۱ چاپی ۱۴۰۳ مانگی و ۱۹۸۳ ز. - ته‌علامی زه‌ره‌ کلی (قاموسی التراجم)، ج ۸، چاپی شه‌شه‌م په‌ره‌ی ۲۵۱ و ۲۵۲ بیروت ۱۹۸۴ ز. - خلاصه‌ الاثر ۴: ۵۰۹ و هدیة‌ العارفین ۲: ۵۶۵ و ایضاح‌ المکنون ۲: ۵۸۴، مه‌شاهیر کورد بابا مه‌ردوخ رو‌حانی شیواج ۱ - په‌ره‌ی ۱۶۰ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران.

۲ - مولانا حیسامه‌دین عه‌لی بدلیسی کوری عه‌بدوللا (سو‌فی حه‌نه‌فی) زانای به‌ کاروکرده‌وه‌ و خواناسی ته‌واو که له‌ سه‌ر ریازی زنجیره‌ی شیخ عه‌مار یاسر بدلیسی بووه‌ و ته‌فسیری (جامع‌ التنزیل و التأویل)ی به‌ شیوه‌ی ته‌هلی عیرفان له‌ جه‌لدا نووسیوه‌ وه‌ له‌ ۹۰۰ی مانگی وه‌فاتی کردوه. شه‌ره‌فنامه‌ به‌ فارسی په‌ره‌ی ۴۴۸ چاپی ۱۳۴۳ تاران به‌خوش کردن و سه‌ره‌تا و کوبه‌ی محمهد عه‌بیاسی - شه‌ره‌فنامه‌ به‌ کوردی په‌ره‌ی ۶۴۵، چاپی دوهم ۱۹۸۱ ز. - ئوفسیتی جه‌واهیری تاران به‌ ته‌رجه‌مه‌ و سه‌ره‌تا و کوبه‌ی زانا و شاعیری ناوداری کورد: (عبدالرحمن شرفکندی - هه‌ژار) - کشف‌ الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۳۳ و هدیة‌ العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۸۳۸ -

۳- زاتيكي وه ك (ابوالفضل محمد افندی) دهفتهرى بدلیسی كوری مه ولانا حه كیم ئیدریس بدلیسی ته فسیریکی هه یه به ناوی ته رجه مه ی ته فسیری مه واهیب کاشفی حسین واعظی به تورکی و چهن کتیبی به نرخی دیکه یشی نووسيووه و کوبه شی به زمانی فارسی له سهر کتیبی (هه شت به هه شت) ی باوکی داناوه، خیوی که شف زنون له جیی یه کدا ده لی: دهفتهری له ۹۸۷ و له جیی ترا ده لی له ۹۸۲ وه فاتی کردوه.

شه ره فنا مه به فارسی به سهره تاو کوبه ی محمه ده عه بیاسی په ره ی ۴۵۰ و ۴۵۱ چاپی ۱۳۴۳ تاران، شه ره فنا مه به کوردی په ره ی ۶۵۷ چاپی دوهم ۱۹۸۱ ژئوفستی چاپخانه ی جه واهیری تاران، به سهره تاو کوبه ی (عبدالرحمن شرفکندی - هه ژار).

۴- عه للامه، مه ولانا مه لاخلیل سیرتی «الاسعدی» ته فسیریکی به ناوی: (تبصرة القلوب من كلام علام الغیوب) داناوه و له ۱۱۶۷ له ۱۷۵۳ ز، له دایک بووه و له ۱۲۵۹ ی مانگی و ۱۸۴۳- ز- وه فاتی کردوه و ته سرفی ره نجانی و هه ندى له کتیبه وردیله کانی بو فقی یان کردو ته کوردی و چهن کتیبی به نرخی دیکه یشی نووسيووه.

هدیه العارفین ج ۱ په ره ی ۳۵۷- عثمانلی مؤلفری ۱ ج: ۴۰۳ و الازهریه ج ۳: ۳۳۱ و ۴۵۸ و ۴۵۹ و ۳۱۷: ۷ و دارالکتب ۱: ۲۴۳ و ئه علامی زهره کلی ج ۲ په ره ی ۳۱۷ و چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴- ز-

۵- حامید پالویی دیار به کری، زانا به زانینه کانی قورئان، ته فسیریکی به ناوی: (زبدة العرفان فی وجوه القرآن) نووسيووه و له چاپیش دراوه و له ۱۱۵۲ ی مانگی وه فاتی کردوه - هدیه العارفین ج ۱ په ره ی ۱۷۳.

۶- زانابه قورئان و زانینی ریازی و حکمهت و لیکوله رو پژی شکی زاناو دانا، کوری ساعد ژه نگاری محمه دین ئیبراهیم ساعد ئه نصاری ناودار به ئه کفانی ئه بو عه بدوللا، ته فسیریکی به ناوی (نقب الطائر من بحر الزاخر فی التفسیر) نووسيووه و زیاتر له ۷ کتیبی به نرخی داناوه، ههروه ک (غنية اللیب فیما يستعمل عند غيبة الطیب) و له قاهره له سالی ۷۴۹ ی مانگی و ۱۳۴۸ ی زاینی وه فاتی کردوه.

هدیه العارفین ج ۲ په ره ی ۱۵۵- الدرر الكامنة ۳: ۲۷۹ و البدر الطالع ج ۲: ۷۹

الفهرس التمهيدى 533 و الكتابخانه 6 : 30 و 48 ثم: 7 : 184. Brock, 271 (137) S. 1699: به نه قل له ئه علامى زه ره كللى پهره 299 ج 5 چاپى 6 بيروٽ 1984. ز - و مه شاهيرى كورد بابا مهردوخ روخانى شيواج 1 چاپى 1364 سروس - تاران.

7 - زانايه كى پر عيلم و زانين، كورى يونس: كه ماله دين ئه بوفه تح موسابن يونس محمه دين مهنه: موسلى، فهيله سوف، فره زانا به زانينى ريبازى و زانا به 24 فهن و زانا به قورثان و به ئينجيل كه ته فسيريكى به ناوى (كشف المشكلات فى تفسير القرآن) داناوه و كورى خه له كان ده لى: له موسل چومه خزمه تيان له گشت زانينه كانى سه ردهم هه ر شه پوئى ده داو بى و ينه هاته بهر چاو، كه له 551 مانگى و 1156 ي زانينى له موسل له دايك بووه و له 639 و 1242 وه فاتى كردوه - تاريخى كورى خه له كان ج 2 پهره 639 - ته به تاتى شافعى به ج 5 پهره 158 - ئه علامى زه ره كللى ج 7 پهره 132 چاپى 6 بيروٽ 1984. ز. وه ئه م سه رچاوانه شى هيتاوه: مفتاح السعاده 2 : 214 و (طبقات السبكي) 5 : 58 و (162) و (روض المناظر بهامش ابن اثير) 12 : 135 و (الفلاكة و المفلكون 84 و شذرات الذهب 5 : 206 و الحوادث الجامعة 149 : Bvovc.S.L: 859 و البدايه و النهايه 13 : 158 و مرآة الجنان 4 : 101 و طبقات المفسرين للداوود - خ.

8 - زاتيكي وه ك عومر بن محمه ده عه بدوللا بن ئامويه ئه بو حه فس شه هابه دين سَهْرَوْرْدِي (سوره بهردى) لاي زه نجان [سه رورد: مدينه فى شمال غربى ايران سكا ئه ا الاكراد فى القرن 10 خَرَبَها المغول بحملاتهم الحربية فى القرون الوسطى - المنجد فى الاعلام - چاپى 12 سالى 1982. ز. ئوفسيئى ايران] زانا و خواناس خيوى (عوارف المعارف) ته فسيريكى به ناوى (بغية البيان فى تفسير القرآن) داناوه. شسترتى ژماره ى 395 فه قهره ى 9 و رشف النصايح الايمانية و كشف الفضائح اليونانية، كه له كووارى Orien دا هاتووه، وفيات الاعيان 1 : 380 و التكملة لوفيات النقلة، الجزء التاسع و الاربعون و الحوادث الجامعة 74 و الشذرات 5 : 153 و البدايه و النهايه 13 : 138 و 143 و ته به فاتى شافعى به 5 : 143 و الكتابخانه 7 : 370 و Brock. S. 1:788 و

Oriensvol681 و دايرة المعارف دوكتور فهريد وه جدى ج ۵ په رهى ۶۲ چاپى ۶ بيروت ۱۹۸۴. ز. (استاد شهيد مطهري) له كتيبى (خدمات متقابل ايران و اسلام) چاپى ۱۳۶۲ى هه تاوى په رهى ۵۸۸ ده نوسى: (شيخ سعدى شيرازى و كمال الدين اسماعيل اصفهانى) شاعيرانى ناودار مريدى ئەم سُهْروردى يەن، جا ئەوه به كه شيخي سه عدى شيرازى له په سەندى ئەم زاتە پاكه دا به شيعر فه رمويه تى:

(مقالات مردان زمردى شنو	نه از سعدى از سه روردى شنو)
(مرا شيخ داناي مرشد شهاب	دو اندرز فرمود بر روى آب)
(يكي اينكه در نفس بدبين مباح	ديگر انكه در جمع بدبين مباح).

ئەم زاتە پاكه له ۶۳۲ى مانگى له داىك بووه و له ۱۲۳۴ى زابنى وه فاتى كردوه و فه قيهى شافعى و شيخي گه و ره و ناودار و زاف به ته قوا و خواناس بووه - په رهى ۳۶۹، المنجد فى الاعلام چاپى ۲۰ حزيرانى ۱۹۸۲ بيروت.

۹- زاتىكى وه ك عه للامه (ئەبوسعود عمادى، محمّد أفندى شيخ الاسلام) خه نه فى و موفتى، كورى: (شيخ محمد محى الدين شيخ السلطان عمادى) ئيسكليبي كوردى كه له ۹۴۴ى مانگى بوته قازى و له ۹۵۲ بوته (شيخ الاسلام و مفتى اعظم)ى و لائى عوسمانى و تااخري ته مەنى كه له ۸۴ سالىدا له ۹۸۲ى مانگى وه فا كردوه، موفتى و شيخ الاسلام بووه و له نيترىك (ابو انصار صحابى) نيتراره. (رضوان الله تعالى عليهم) ئەبوسعود ته فسيريكى به ناوى (ارشاد العقل السليم الى مزايا الكتاب الكريم) نووسيووه له ميسر له كو بهى ته فسيري ئيمام فه خرى رازى له چاپ دراوه. ئەبوسعود له ويژه و ويژه وانى عه ره بدا هه ر شه پولى داوه و قه سيدةى ميميهى ئەو زاتە زور مه شهوره و ته فسيره كه يشى به ده رىاى پر مه و ج شوبه يندراره و ته ژى به له نوكتەى وردو جوان و عيلمى و هونه رى قورئانى، كه دوجار له لايەن سوئتان بايه زىدى توركى عوسمانى جايزه به و ته فسيره ي دراوه. - (شه پول) له ته رجه مه ي قورئان به زمانى كوردى كه (سازمان تبليغات اسلامى ايران) له سالى ۱۳۷۶ى هه تاوى له تاران، چاپ و بلاوى كردوته وه و تايستا ۷ جار له چاپ دراوه ته وه، له ته فسيري ئەبوسعود زور كه لكى وه رگر توه. - (قد

انتقل المولى ابوالسعود) به حیسابی ته‌بجهد، تاریخی وه‌فاتی ته‌وزاته‌گه‌وره‌یه، که ده‌کاته ۸۹۲ ی مانگی. - هاشم ابن خلکان مصر ج ۲ په‌ره‌ی ۲۸۲ و ۳۰۵ و ته‌فسیری نمونه. ۱۰ - زاتیکی وه‌ک که‌واشی ته‌حمهد بن یوسف بن حسین بن رافع بن سویدان شه‌بیانی موسلی مووه‌فه‌قه‌دین ته‌بو‌عه‌بیاس زانا به‌زانینه‌کانی قورئان که (تبصرة المتذکر و کشف الحائق) ی داناو‌ه که هه‌ردوکیان به‌ته‌فسیری که‌واشی مه‌شه‌ورن و ته‌فسیریکیشی به‌ناوی (تلخیص فی التفسیر بقرآن العزیز) هه‌یه و کتیبی به‌نرخ‌ی دیکه‌یشی داناو‌ه و له ۵۹۰ ی مانگی و ۱۱۹۴ ی زاینی له‌گوندی واشه: (قه‌لأ) ی سه‌ره‌موسل له‌دایک بووه و له ۶۸۰ و ۱۲۸۱ وه‌فاتی کردوه. - (تاریخ الکامل ج ۱۲ په‌ره‌ی ۱۵۷ - کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۱۴ و ۲۴۵ و ۳۲۸ و ۳۱۸ - ته‌علامی زه‌ره‌کلی په‌ره‌ی ۲۷۴ ج ۱ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴. ز. ته‌م سه‌رچا وانه‌شی ناو برده‌وه: النجوم الزاهرة ۷: ۳۴۸ و نکت الهمیان ۱۱۶ و المكتبة الازهرية ۱: ۱۸ و ۲۵۹ و النشرة ۴: ۴ و برنامج القرويين ۲۵ و فيه ذکر جزءین مخطوطین من تفسیر الکواشی.

۱۱ - زاتیکی وه‌ک کوری ته‌سیر ته‌بوسه‌عاده موباره‌ک مه‌جده‌دین کوری محمه‌د کوری محمه‌د کوری عه‌بدو‌لکه‌ریم شه‌بیانی جه‌زه‌ری، ناودار به‌کوری ته‌سیر فه‌رموده زان و قورئان زان، که ته‌فسیریکیی به‌ناوی (الانصاف فی الجمع بین الکشف و الکشاف) و (جامع الاصول فی احادیث الرسول (د - خ) له‌ده‌جه‌لدا نووسیوه و (نهاية غریب الحدیث) ی له‌۴ جه‌لدا داناو‌ه و جیی دلنیا‌یی زانایان و فه‌ره‌زانان بووه و شه‌رحیشی له‌کتیبی (أم) ئیمام شافعی کردوه. - تاریخی کوری خه‌له‌کان ج ۱: ۴۴۱ - ته‌به‌فاتی شافعی یه‌ج ۵ - په‌ره‌ی ۱۵۳ - بغية الوعاة ۳۸۵ و التكملة لوفیات النقلة) جوزوی ۲۲ - ته‌لکامل ۱۲: ۱۱۳ و ارشاد الاریب ۶: ۲۳۸ و ۲۴۱ و Brock. S. 1: 607 و دارالکتب ۱: ۱۲۴ ثم ۳: ۱۵۸ و الفهرس التمهیدی ۷۶ و ۷۷ و ته‌علامی زه‌ره‌کلی ج ۵ په‌ره‌ی ۲۷۲ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴. ر. مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحانی شیوا ج ۱ په‌ره‌ی ۵۸ چاپی ۱۳۶۴ سروش - تاران.

۱۲ - زاتیکی وه‌ک عه‌لامه‌به‌دره‌دین عومه‌ر بن نوح وانی ته‌فسیریکیی به‌ناوی

(انيس الرمس فى تفسير آية جرى الشمس) داناوه و له ۱۰۷۴ له داىك بووه و له ۱۱۲۴ ی مانگی وهفاتی کردوه. -ايضاح المکنون ج ۱: په‌ره‌ی ۸۸ و هدیة‌العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۷۹۲ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روحنی ج ۱ په‌ره‌ی ۲۱۶ چاپی سروش - تاران.

۱۳ - سه‌یید محمه‌د بن عه‌بدو ره‌سول بن عه‌بد سه‌یید به‌ رزنجی (محمد بن عبدالرسول بن عبدالسید الحسنی البرزنجی) شاره‌ زوری مه‌دینه‌یی، زانا به‌ زاینه‌ کانی قورئان که تەفسیریکی به‌ ناوی (انهار السلسیل لریاض انوار التنزیل) و چەن کتیبی به‌ نرخ‌ی نووسیوه‌ له‌ ۱۲ ره‌بعی به‌ که‌م له‌ سالی ۱۰۴۰ و ۱۶۳۰ ی زاینی له‌ داىك بووه و له‌ ۱۱۰۳ ی مانگی و ۱۶۹۱ - ز - له‌ شاری مه‌دینه‌ وهفاتی کردوه و له‌ قه‌برستانی به‌ رزنجی به‌ کان نیژراوه‌ و نایغه‌ و ناده‌ری روژگاری خویی بووه‌ و به‌ بووژینه‌ ره‌وه‌ی سه‌ده‌ی ۱۱ ناوداره‌. - ولای که‌سانی وه‌ ک محمه‌د شه‌ریف گوژانی و ئیبراهیم بن حه‌سه‌ن گوژانی له‌ شاری مه‌دینه‌ خویندویه‌تی. - ئە‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ۶ په‌ره‌ی ۲۰۳ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴. ز - و سلك الدرر ۴: ۶۵ و مه‌شاهیری کوردی ئە‌مین زه‌ که‌ی ج ۲: ۱۲۸ و تاریخی سوله‌یمانی ۲۷۷ و ۲۸۰ و کتیبی گوژانی فه‌ره‌نگی زمانی کوردی په‌ره‌ی ۱۵۱ چاپی دوهم ۲/۳ سالی ۲۰۰۱. ز - و فهرس المصنفین ۲۴۷ و Princeton 4ss و مخطوطات الدار ۱: ۲۹۲ و هدیة‌العارفین ج ۲ په‌ره‌ی ۳۰۲ کتانی عبدالحی، فهرس الفهارس و الاثبات به‌ تیکۆشانی ئیحسان عه‌بیاس بیروت ۱۴۰۲ ی مانگی و ۱۹۸۲ - ز - دایره‌ تولمه‌ عاریفی بو‌زورگی ئیسلامی ج ۱۱ چاپی ۱۳۸۱ ی هه‌تاوی تاران.

Ahwardt: Deslane: GAL, S, Hitt, Phk. ctal Descriptivecalo 8 of the carrett collection of Aradic manuscripts. Princeton, 1938 loth, O, Acatologue of the Arabic manuscripts in the Library of the India of fice, osnabrück, 1975.

۱۴ - شه‌ها به‌دین ئە‌بوسه‌عید ئە‌حمه‌د، زانا به‌ قورئان و فه‌رموده‌، تەفسیریکی له‌ چەن

جەڵدا نووسیوه و کتیبی به‌ نرخیشی له‌ فه‌رموده‌ی پێغه‌مبه‌ر، داناوه‌ و له‌ ۷۶۳ ی مانگی و له‌ ۱۳۶۲ ز، له‌ میسر وه‌فاتی کردوه‌ - درر الکامنه‌ ۱ : ۹۸ و الفهرست التمهیدی ۴۷ و ۴۸ و هو فيه احمد بن الحسين بن موسى من رجال العلم بالحديث: الدرر الکامنه‌ په‌ره‌ی ۹۹ به‌ نه‌قل له‌ ئه‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ۱ : په‌ره‌ی ۹۱ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴.ز - مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روخانی ج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران.

۱۵ - دینه‌وه‌ری کوری قوته‌یبه‌، عه‌بدوللا بن موسلم ئه‌بو محهمه‌د له‌ زانایان و پێشه‌وایان و یژه‌وانان و نووسه‌رانه‌ و خێوی (ادب الکاتب)ه‌ که‌ ته‌فسیریکی به‌ناوی (مشکل القرآن فی غریب القرآن و المشتبه من القرآن) و کتیبی (تأویل مختلف الحديث) و (المشتبه من الحديث و القرآن)ی داناوه‌ و له‌ ۲۱۳ ی مانگی و ۸۲۸-ز له‌ دایک بووه‌ و له‌ ۲۷۶ و ۸۸۹ مردوه‌. - وفيات الاعیان ۱ : ۲۵۱ و الانباری ۲۷۲ و لسان المیزان ۳ : ۳۵۷ و Brock و آداب اللغة ۲ : ۱۷۰ و الفهرس التمهیدی ۵۵۱ و مجلة الجمع ۲۶ : ۲۸۳ و دائرة المعارف الاسلامیة ۱ : ۲۶۰ و مجلة الكتاب ۸۰۵۰۵ و ئه‌علامی زه‌ره‌ کلی ج ۴ په‌ره‌ی ۱۳۷ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴.ز.

۱۶ - زاتیکی وه‌ ک عه‌بدوللا ئه‌فه‌ندی موده‌ریسی کوردی کوری محهمه‌د، که‌له‌ سالی ۱۰۴۴ ی مانگی له‌ زانینگه‌ی ئه‌یاسوئی ده‌رس بیژوله‌ شاری مه‌دینه‌ش قازی بووه‌ و له‌ ۱۰۴۹ ی مانگی وه‌فاتی کردوه‌ و ته‌فسیریشی له‌ سه‌ر قورئان داناوه‌. - هه‌دی‌ه‌ العارفين ج ۱ په‌ره‌ی ۴۷۷ و سه‌رتاو کوپه‌ی کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۴۱.

۱۷ - کوری شاره‌زوی ئه‌بو حه‌سه‌ن عه‌لی کوری موسلم کوری محهمه‌د کوری عه‌لی فه‌ره‌زی، که‌له‌ زانینه‌کانی قورئان و ریازی و ئوسول و فیه‌دا زور شاره‌ زابووه‌ و ته‌فسیریشی له‌ قورئان کردوه‌. خاوه‌نی موعجه‌ مولموئه‌لفین عومه‌ر ره‌زاکه‌ حاله‌ ج ۷ په‌ره‌ی ۲۴۱ چاپی بیروت بی‌تاریخ ده‌نوسی: (عه‌لی سُهْرَوْرْدی) له‌ ۵۳۳ ی مانگی و ۱۱۳۹ ی زاینی وه‌فاتی کردوه‌. دیاره‌ کوری شاره‌زوری دروسته‌، نه‌ ک (سه‌روردی).

سبکی، ته‌به‌قاتی شافعی به‌ ۲۸۳:۴ و ۲۸۴ و سیوتی و ته‌به‌قاتی ته‌فسیر نووسان ۲۶، یافعی مرآة الجنان ۳: ۲۶۱، نه‌عیمی: داریس ۱ : ۱۸۰ و ۱۸۱، ابن نعمان شذرات

الذهب ۴: ۱۰۲ حاجی خەلیفه: كشف الظنون ۱۸. Brocveimon: S, I: 858، دیهخودا ژمارەى ۸۵ پەرەى ۲۱۰ و هەدیة العارفین ج ۱ پەرەى ۶۹۶ و مەشاهیری كورد بابا مەردوڤ رۆحانی ج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران.

۱۸ - زاتیکی وەك عەللامە حەسەن چۆری كە كوێی زۆر و رد و جوانی لەسەر تەفسیری بە یزواى داناو، تاگە یشتو تە سورەى قیامە ولە ۱۳۲۲ ی مانگی وەفاتی كردو. - یادی مەردان بەرگی ۲ چاپی ۹۸۳ - ز - كۆری زانیاری كورد، بەغا، دانراوی ئیمام شافعی زەمان، عەللامە، مەلا عەبدولكەرىم مودەررەس پەرەى ۵۱۴ چاپی ۱۹۸۳. ز، بەلام لە كتیبی (علمائونا فى خدمة العلم و الدين و ترجمه‌ی فارسی یەكەى كە حەوارى نەسەب ئەنجامی داو و رۆژنامەى ئیتلاعات لە ئێران لە ۱۳۶۹ چاپی كردو، باسی ئەم كوێی لەسەر تەفسیری بە یزواى نە كردو.

۱۹ - یا شیخ ئەبو بەكر گەلالی كە تەفسیری (صفوة التفاسیر) ی نووسیوو، یادی مەردان پەرەى ۹۵ و چاپی ۱۹۸۳ - ز - و ئەعلامی زەرەكلی پەرەى ۶۲ چاپی ۶ بیروت ۱۹۸۴ ج ۲ و المشرع الروى ج ۲ ج ۲۳ و خلاصة الاثر ج ۱: ۱۷.

۲۰ - یازاتیکی وەك ئیبن خالویە حسین بن ئەحمەد كە لە ۳۷۰ ی مانگی لە داىك بوو و دوكتیبی بەناوی تەفسیری (مختصر شواذ القرآن و اعراب ثلاثین سورة من القرآن العزیز) ی داناو و چەن كتیبی دیکەیشی نووسیوو - وفيات الاعیان ۱: ۱۵۷ و بغية الوعاة ۲۳۱ و المكتبة الازهرية ۱: ۱۱۲ و عاياة النهاية ۱: ۲۳۷ و آداب اللغة. و ئەعلامی زەرەكلی ج ۲ پەرەى ۲۳۱ چاپی ۱۹۸۴ بیروتن چاپی ۶ و مەشاهیری كورد بابا مەردوڤ رۆحانی ج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش - تاران.

۲۱ - یازاتیکی وەك عەبدوسەلام كۆری سەید عومەر بن محەمەد ماردینی (حەنەفى) كە لە ۱۲۰۰ ی مانگی لە داىك بوو و لە ۱۲۵۹ وەفاتی كردو، ئەوزانایە گیاناس و شیخی ئەزھەرى قاهیرە و موفتى ماردین بوو و تەفسیری لە سەر سورەى (فاتحة الكتاب) داناو و چەن كتیبی گرینگیشی نووسیوو. هەدیة العارفین ج ۱ پەرەى ۵۷۲ و مەشاهیری كورد بابا مەردوڤ رۆحانی ج ۱ پەرەى ۳۵۶ چاپی ۱۳۶۴ سروش،

تاران.

۲۲ - یا مسته‌فا بن عه‌بدو‌ل‌لا کوردی شاره‌زوری داماد، وانێ په‌راویزی موده‌وه‌نی له‌سه‌ر ته‌فسیری ئه‌نوار ته‌نزیل - ی به‌ یزاوی له‌ عیلمی ته‌فسیر، داناوه و له ۱۰۹۸ ی مانگی له‌ شاری بروسه‌ وه‌فاتی کردوه و چه‌ن کتیبی دیکه‌یشی داناوه. - هدیة العارفین ج ۲ په‌ره‌ی ۴۴۲ و تاریخ مه‌شاهیری کورد، ته‌ئلفی بابا مه‌ردوخ روّحانی شیوا زانای ده‌س و قه‌له‌م جوان ج ۱ په‌ره‌ی ۲۰۵ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران.

۲۳ - یا شاره‌زوری که به‌ قه‌رائه‌تی قورئان زور زانا بووه و کتیبی (المصباح الزاهرفی القراآت العشر البواهر) هی ئه‌وه و له پینسه‌ت ریگاوهریوایه‌تی کردوه و له ۴۶۲ ی مانگی و له ۱۰۷۰ ی زاینی له‌ دایک بووه و له ۵۵۰ و ۱۱۵۶ وه‌فاتی کردوه. - غایة النهایة ۲: ۳۸ و ارشاد الاریب ۶: ۲۲۷ و Brock. S. 1 : 723 و کشف الظنون ۶: ۱۷ و ئه‌علامی زه‌ره‌کلی ج ۵ په‌ره‌ی ۱۶۹ و ۱۷۰ چاپی ۶ بیروتن ۱۹۸۴.ز.

۲۴ - یا عه‌بدو‌لموحسین بن سوله‌یمان گوڕانی ته‌فسیریکی به‌ناوی (جامع الاسرار) داناوه و تاسوره‌ی ئه‌عرافی ته‌فسیر کردوه و له ۱۰۴۰ ی مانگی له‌ شاری مه‌دینه‌ی مونه‌وه‌ره، وه‌فاتی کردوه. - کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۵۸ و هدیة العارفین ج ۱ په‌ره‌ی ۶۲۲.

۲۴ - یا مه‌ولانا عه‌بدو‌لکه‌ریم چووری کوری عه‌لامه‌ مه‌لا ئه‌بوه‌ کری موسه‌نیف، که ته‌فسیری له‌ قورئانی که‌ریم تاسوره‌ی نه‌حل کردوه و له ۳ جه‌لدا یه‌وه‌ له‌ سالی ۱۰۵۰ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و چه‌ن کتیبی به‌ نرخیشی داناوه. خلاصة الاثر ج ۲ په‌ره‌ی ۴۷۴ و ایضاح المکنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۰۸ هدیة العارفین ج ۱: ۶۱۲ و مه‌شاهیری کورد بابا مه‌ردوخ روّحانی ج ۱ چاپی ۱۳۶۴ سروش، تاران.

۲۵ - یا زانای ناودار حاجی مه‌لا عه‌بدو‌لکه‌ریم ناودار به‌ شیرازی خاوه‌نی ئاواپی خاویران و پیر یونس - لای شاری سه‌قر که ده‌چینه‌ وه‌ سه‌ر قوتبه‌دین شوانکاره‌ی شیراز، که کوّبه‌ی ورود و جوانی له‌سه‌ر ئایه‌تی نور و په‌را وێزیشی له‌ سه‌ر ته‌فسیری به‌ یزاوی نووسیوو. مه‌جه‌له‌ی ئاویته‌ ئورگانی سازمانی ته‌بلیغات ئیسلامی له‌ تاران به‌ زمانی

- كوردی و فارسی ژماره‌ی ۱۷ و ۱۸ چاپی ۱۳۷۳ ی هه تاوی.
- ۲۶ - یا مه ولانا شه مسه دین محمه د شیرانشی له سه ره تای سه ده‌ی ۱۱ وه فاتی کردوه و کۆبه‌ی له جوزوی (نَبأً) له سه ر تهفسیری به یزاوی داناوه. کشف الظنون، توفسیت ج ۱ په‌ره‌ی ۱۹۳ و ۸۹۸ و شه‌ره‌فنامه به فارسی په‌ره‌ی ۴۵۶ به سه‌ره‌تا و کۆبه‌ی محمه د عه‌بباسی چاپی ۱۳۴۳ تاران و شه‌ره‌فنامه به کوردی په‌ره‌ی ۶۶۲ چاپی دوهم توفسیتی چاپخانه‌ی جه‌واهییری تاران سالی ۱۹۸۱.ز. به سه‌ره‌تا و کۆبه‌ی لیکۆله روشاعیری ناو‌داری كورد: (عبدالرحمن شرفکندی: هه‌ژار).
- ۲۷ - یا عه‌لامه محمه د شه‌ریف سه‌دیقی گۆرانی شاهویی كه تهفسیری به یزاوی له به‌ر بووه و کۆبه‌ی له سه‌ر نووسیوو و له ۱۰۷۸ له یه‌مه‌ن و وه‌فاتی کردوه. - خلاصة الاثر ج ۴ په‌ره‌ی ۲۸۰ و هدیة العارفین ج ۲ په‌ره‌ی ۲۹۱ و کۆبه‌ی کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۱۴۲ و مشاهیری كورد ته‌ئلیفی بابا مه‌ردوخ روّحانی شیواج ۱ په‌ره‌ی ۲۰۲ و ۲۰۱ چاپی سروش تاران ۱۳۶۴ ی هه تاوی.
- ۲۸ - یا عه‌لامه ولیکۆله‌ر ئه‌وره‌حمان بن ئیبراهیم سوّرانی دیار به کری (شافعی) تهفسیریکی له سه‌ر سو‌ره‌ی یاسین داناوه و کۆبه‌ی یو (عصام‌الدین) له سه‌ر جوزوی ئاخیری قورئان داناوه و له ئامید له ۱۰۶۵ ی مانگی وه‌فاتی کردوه و زیاتر له چل کتیبی داناوه. - خلاصة الاثر ج ۲ په‌ره‌ی ۳۴۵ کۆبه‌ی کشف الظنون ج ۱ په‌ره‌ی ۳۰۸.
- ۲۹ - یا شیخ ئه‌وره‌حمان موفتی عیمادی کوری محمه د بن محمه د بن عیماده‌دین كه (تحریر التأویل) له تهفسیری قورئان داناوه و کۆبه‌ی له تهفسیری كه ششاف کردوه وله ۱۴ ی ربیعی ئاخیر له سالی ۹۷۸ ی مانگی و ۱۵۷۰ - ز. له دایک بووه‌وله روژی یه‌کشمه‌ه ۱۷ ی جیمادی یه‌که‌م له سالی ۱۰۵۱ ی مانگی و ۱۶۴۱ - ز. - مردوه و چهن کتیبی به‌نرخ‌ی دیکه‌ی شی نووسیوه. - فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهرية، دیمه‌شق ۱۳۸۴ ی مانگی و په‌ره‌ی ۱۰۴ مشاهیری ئه‌مین زه‌کی ج ۲ په‌ره‌ی ۱۴ و ۱۵ به‌نه‌قل له خلاصة الاثر ۲: ۳۸۰ - ۳۸۹ و جامعة الرياض ۶: ۳۶ و ئه‌علامی زه‌ره‌کلی په‌ره‌ی ۳۳۲ ج ۳ چاپی ۶ بیروٓ ۱۹۸۴.ز. و مه‌شاهیری كورد بابا مه‌ردوخ روّحانی شیواج ۱